

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Evolučně zakotvená etika a sebakoučing
Evolučně zakotvená etika a sebakoučink
Evolutionary grounded ethics and self coaching

Filip Halečka, DiS.

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. David Heider, Ph.D.
Konzultant práce: Mgr. Petr Tureček, Ph. D.
Studijní program: Psychologie s rozšířením o speciální pedagogiku
Studijní obor: Psychologie

Odovzdaním tejto bakalárskej práce na tému *Evolučne zakotvená etika a sebakoučing* potvrdzujem, že som ju vypracoval pod vedením vedúceho práce samostatne, iba za použitia v práci uvedených prameňov a literatúry. Ďalej potvrdzujem, že táto práca nebola využitá k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

Praha, 22.3.2023

Ďakujem svojmu školiteľovi PhDr. Mgr. Davidovi Heiderovi, Ph.D, že sa ujal vedenia mojej práce napriek všetkým problémom, ktoré písanie teoretickej práce so sebou prináša. Taktiež ďakujem aj svojmu externému konzultantovi Mgr. Petrovi Turečekovi, Ph.D., ktorý mi pomohol prebojovať sa cez neschopnosť rozumne formulovať, prečo by písanie práce mohlo mať zmysel. Doc. RNDr. Antonovi Markošovi, CSc. by som chcel poďakovať za ochotu si prácu prečítať a okomentovať.

ABSTRAKT

Človek si v súčasnej prepojenej a globalizovanej spoločnosti čím ďalej tým viac potrebuje uvedomovať previazanosť s ostatnými ľuďmi a so všetkým životom. Aké výzvy ukladá previazanosť ľudí individu a jeho každodennému rozhodovaniu? Autor výzvu prijíma a snaží sa vytvoriť nástroj, ktorý rozpor v rámci evolučnej teórie, teda rozpor konkurencie a kooperácie uchopí a spracuje. Konštitučným faktorom celej práce sú individuálny výber, teda boj na úrovni indivíduí a skupinový výber, teda spolupráca na úrovni jednotlivca a boj na úrovni skupiny. Vzápätí sa pridá popis kognitívnej niky Stevena Pinkera a inštrumentálneho realizmu Ladislava Kvasza, ktoré sú hlavným argumentom pre kooperáciu, pre ukončenie medziskupinových konfliktov a boj na inej úrovni, t.j. boj o planetárne prežitie človeka, alebo boj s neustálou nedostatočnosťou stavu poznatkov, ktorý ľudstvo ohrozuje. Pomocou spomenutého nástroja autor usiluje o externalizáciu epistemického kontaktu s konkurenciou a kooperáciou. Autor ukazuje silu vyrobeného explanačného nástroja pomocou schopnosti kategorizovať nástroje iné – k tomuto účelu používa knihu *12 pravidiel pre život* od Jordana Petersona a pravidlá podľa logiky svojho nástroja triedi. A nakoniec naznačuje silu tabuľky nie v jej reaktívnom, ale naopak, v kreatívnom a proaktívnom používaní.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Preskriptívna evolučná etika, viacúrovňová selekcia, individuálny výber, sociálny výber, skupinový výber, kognitívna nika

ABSTRAKT

V dnešní propojené a globalizované společnosti si lidé musí stále více uvědomovat svou provázanost s ostatními lidmi a se vším životem. Jaké výzvy klade propojenost lidí na jednotlivce a jeho každodenní rozhodování? Autor tuto výzvu přijímá a snaží se vytvořit nástroj, který by uchopil a zpracoval rozpor v rámci evoluční teorie, tedy rozpor konkurence a kooperace. Konstitutivními faktory celé práce jsou individuální výběr, tj. boj na úrovni jednotlivců, a skupinový výběr, tj. spolupráce na úrovni jednotlivců a boj na úrovni skupin. Je přidán popis kognitivní niky Stevena Pinkera a instrumentálního realismu Ladislava Kvasze, což jsou hlavní argumenty pro spolupráci, pro ukončení meziskupinových konfliktů a boje na jiné úrovni, tj. boje o planetární přežití člověka, anebo boje s neustálou nedostatečností stavu poznání, který lidstvo ohrožuje. Pomocí výše uvedeného nástroje se autor snaží o externalizaci epistemického kontaktu s konkurencí a kooperací. Autor demonstruje sílu vyrobeného explanačního nástroje prostřednictvím schopnosti kategorizovat nástroje jiné - využívá k tomu knihu Jordana Petersona *12 pravidel pro život* a třídí pravidla podle logiky svého nástroje. Nakonec naznačuje, že síla tabulky nespočívá v jejím reaktivním, ale naopak kreativním a proaktivním využití.

KLÍČOVÁ SLOVA

Preskriptivní evoluční etika, víceúrovňová selekce, individuální výběr, sociální výběr, skupinový výběr, kognitivní nika

ABSTRACT

In today's interconnected and globalised society, people increasingly need to be aware of their interconnectedness with other people and with all of life. What challenges does the interconnectedness of people impose on the individual and his or her everyday decision-making? The author accepts the challenge and tries to create a tool that grasps and processes the contradiction within evolutionary theory, that is, the contradiction of competition and cooperation. The constitutive factors of the whole work are individual selection, i.e. struggle at the level of individuals, and group selection, i.e. cooperation at the level of individuals and struggle at the level of groups. A description of Steven Pinker's cognitive niche and Ladislav Kvasz's instrumental realism is added, which are the main arguments for cooperation, for ending intergroup conflicts and struggle on another level, i.e., the struggle for the planetary survival of man, or the struggle with the constant insufficiency of the state of knowledge that threatens mankind. With the aforementioned tool, the author seeks to externalize epistemic contact with competition and cooperation. The author demonstrates the power of a manufactured explanatory tool through the ability to categorize the tools of others - he uses Jordan Peterson's book *12 Rules for Life* for this purpose and sorts the rules according to the logic of his tool. Finally, he suggests the power of the spreadsheet is not in its reactive, but instead in its creative and proactive use.¹

KEYWORDS

Prescriptive evolutionary ethics, multilevel selection, individual selection, social selection, group selection, cognitive niche

¹ Translated with www.DeepL.com/Translator (free version)

Úvod.....	1
1 Správanie a jeho vplyv na fitness.....	4
1.1 Výsledky intuitívnej morálnej aritmetiky.....	8
1.2 Evolučná etika a pomoc od ChatGPT.....	9
2 Dôležité prerekvizity tvorby nástroja.....	11
2.1 Prežijú zdravší, silnejší, šťastnejší a prosociálnejší.....	14
3 Preskriptívna evolučná etika a tvorba axiémov.....	20
3.1 Desatoro? Z päťora n-toro.....	22
3.2 Konštrukcia tabuľky a popis tabuľky.....	23
4 hodnotenie aktivít.....	26
4.1 Ďalší výcvik schopnosti hodnotenia.....	28
4.2 Kontraintuitívne vtipy a vtipné historicky pozbierané z odvšadiaľ.....	30
5 Jordan Peterson a 12 pravidiel pre život.....	33
5.1 Interpretácia pravidiel.....	34
5.2 Vytvorenie doplnku koučovacej techniky.....	38
6 Záver – vlastnosti a prínos tabuľky.....	40
6.1 Vlastnosti a nedostatky tabuľky.....	40
6.2 Monumentálny koniec a bezrozpornosť.....	42
Zoznam použitých informačných zdrojov.....	43

Úvod

Zorientovanie sa - kde (v tabuľke) je človek?

Človek, rovnako ako všetok ostatný život vznikol z hmoty, postupne sa vyvíjal a prešiel do fázy, kedy nadobudol sebauvedomenie. Pierre Teilhard de Chardin by teda možno do tabuľky Maxa Tegmarka pridal pred život 1.0 riadok s predživou hmotou a všetky ostatné tri typy života na základe toho rekontextualizoval (Teilhard de Chardin, 1990). V tabuľke by sa objavila 4. schopnosť výsadná iba pre predživú hmotu. Ak neživú hmotu pridáme do tabuľky z knihy Život 3.0, tak bude mať nasledujúce vlastnosti: nevie prežiť a replikovať sa, nevie dizajnovat' vlastný software (lebo zatiaľ žiaden nemá) a nevie dizajnovat' vlastný hardware (pretože nemá software, ktorým by to robila) (Tegmark, 2020).

2

The 3 Stages of Life

	Can survive & replicate	Can design its software	Can design its hardware
 Life 1.0 (Simply Biological)	✓	✗	✗
 Life 2.0 (Cultural)	✓	✓	✗
 Life 3.0 (Technological)	✓	✓	✓

Človek sa v súčasnosti nachádza na stupni medzi životom 2.0 a životom 3.0. Pracuje na živote v rámci nových pravidiel hry. Človek si pre seba vytvorí novú, nie biologicko-kultúrnu, ale kultúrno-technologickú evolúciu. Dovtedy však môže uplynúť ešte mnoho času a kým sa človek nestane plne technologickým, kým sa úplne odotročí od súčasných pravidiel, tak sa má biologickou a kultúrnou evolúciou cenu zaoberať. Presne na týchto dvoch úrovniach sa bude odohrávať moja bakalárska práca. Odráža sa od biologickej, no deje sa hlavne na úrovni psychologicko-kultúrno-technologickej.

² <https://readinggraphics.com/book-summary-life-3-0/>

Dennett vo svojej prednáške prichádza s analógiou tegmarkovskej tabuľky. Život na prvom stupni nadobúda kompetenciu – kompetenciu, ktorá je stelesnenou v schopnosti prežiť a rozmnožiť sa. Na túto kompetenciu postupne nasadá akási kompetencia vyššie rádu – schopnosť rozumieť – čo odpovedá stupňu 2.0. Tretí stupeň je súčtom dvoch predošlých. Je to teda kompetencia prvého rádu, schopnosť rozumieť a schopnosť upravovať kompetenciu prvého rádu práve na základe schopnosti rozumieť (Dennett, 2015).

1. Kompetencia
2. Kompetencia a porozumenie (ako nová kompetencia)
3. Kompetencia, porozumenie a schopnosť zvyšovať svoju kompetenciu na základe porozumenia

O čo mi nejde

Človek sa na ceste k vylepšovaniu človeka môže vydať viacerými cestami. Na ceste prekračovania samého seba môže kráčať cestou **vylepšovania súčasného hardwaru/tela/statu quo** - môže to byť cesta biotechnológií, génových manipulácií, neurostimulácií, eugeniky atď. Môže to byť cesta **vynachádzania nového hardwaru** – technológií, umelej inteligencie, kyborgizácie a robotiky (Petrů, 2005, s. 8). Nie je to ale jediná možná cesta vylepšenia.

O čo mi ide iba čiastočne

Falk Lieder sa vo svojej dizertácii *Beyond bounded rationality* (Za obmedzenou racionalitou) zaoberá problematikou pomoci psychike človeka s problémami, ktoré sú náročné na „výpočet“ s použitím rozšíreného fenotypu – počítač si pomocou strojového učenia na človeka zvyká a je mu schopný úlohy personalizovať a rozumne dávkovať (Lieder, 2018). Autor sa pohybuje na tretej tegmarkovskej úrovni, teda na úrovni technológie, tú ale zatiaľ nechce priamo implantovať do človeka. Ten sa takto obohatený posúva v rámci úrovne „kultúra“ až niekam ku 2.9. Pohybuje sa však vždy na úrovni psychologickej, teda na úrovni individua a úrovne druhého sa dotýka iba skrze jednotlivca. Iba ak človek, ktorému práve pomáha, považuje za hodnotné venovať sa otázke druhého – napr. otázke vzťahov a uplatnenia sa v spoločnosti.

O čo mi teda ide?

Rozdiel oproti predošlým prístupom bude spočívať v tom, že sa nebudem zaoberať vylepšovaním hardwaru (3. úroveň), ani vylepšovaním výhradne jedinca, ako u Liedera. Jeho

schopnosť použiť k psychologickému pomoci technológiu však nie je s mojou prácou v rozpore ani v najmenšom. Práve naopak.

Filozofia aspekty evolúcie reflektuje z mnohých strán (Havlik *et al.*, 2011). Na pretrase sú napr. antropocentrické naratívy a ich dopad na well-being zvierat (napr. karteziánske zvierat ako stroj) (Burgatová, 2019), tradičný humeovský problém nemožnosti vyrábať predpis z popisu – takzvaný naturalistický omyl (naturalistic fallacy), taktiež otázka kontinuity kultúr pri porovnávaní našej kultúry a kultúr primátov, našich najbližších príbuzných (Waal, 1996, prológ)

U žiadneho autora som sa nestretol³ s tým, že by sa systematickejšie zaoberal úlohou racionality, ako evolučne vyvinutého nástroja a implikáciami jeho používania v otázkach morálky – teda v otázkach nažívania a spolunažívania vo svete (s druhými).

Ako hovorí Chardin: „Každý človek je stredom svojho vesmíru.“ (Teilhard de Chardin, 1990, s. 40). Otázka, ktorá sa mi položila, a na ktorú sa budem snažiť odpovedať je: **Čo pre mňa, ako pre stred vesmíru znamená, že druhý človek sa cíti stredom vesmíru rovnako? Že druhý človek sa cíti stredom vesmíru presne tak isto, ako ja?** Aké konsekvencie z toho pre mňa vyplývajú? Aké konsekvencie z toho vyplývajú pre nadindividuálne celky – pre dyády, rodiny, bytové domy, mestá, okresy, štáty, kontinenty a nakoniec pre celú globálnu rodinu?

Prečo je v názve práce „sebakoučing“?

Intuícia, ktorú si preštudovaním nasledujúcej práce vybudujeme a budeme ďalej pestovať – teda schopnosť začať uvažovať nad dopadom našich aktivít na nás a na druhých – by sa podľa autora mala stať súčasťou psychologickú praxe – koučingu, poradenstva, terapie, self-help literatúry atď. Sebakoučing teda spočíva v doplnku, ktorý pre psychológiu autor vyrába a ktorý príliš individuocentrickej psychológii venuje.

Skutková podstata časti názvu („sebakoučing“) bude naplnená v časti venujúcej sa rozboru diela *12 pravidiel pre život*. Rozbor sa deje v súlade s allocentrickou perspektívou, ktorú autor v práci vybuodoval.

³ Marek Petrů (Možnosti transgrese), Juan Enriquez a Steve Gullans (Evolving ourselves).

1 Správanie a jeho vplyv na fitness

V práci *Evoluční biologie* sa človek stretáva s fenoménom správania a jeho vplyvom na fitness. Autor predstavuje 3 v tomto kontexte relevantné termíny – správanie **zlovoľné** (**poškodzuje vykonávateľa** aj **toho, na koho je správanie smerované**), správanie **sebecké** (**zvýhodňuje vykonávateľa** a **poškodzuje cieľového agenta**) a správanie **altruistické** (**poškodzuje aktéra** a **zvýhodňuje cieľového agenta**) (Flegr, 2005, s. 307).

Z tohto slameného panáka nám však trčí kopec stebiel – poďme ho trochu učesať. Poďme si situáciu zjednodušiť. Urobíme to tak, že si uvedomíme, o čo tu ide. Ide o snahu vytvoriť jednoduchý model interakcie agenta s agentom. Ten vytvoríme od úplného začiatku tak, že od seba agentov oddelíme.

Vplyv správania jedinca na seba samého

Budeme uvažovať nad takou situáciou, kedy človek nevstupuje do interakcie s nikým iným okrem samého seba. Dobre si prezrite nasledujúcu úsečku, pretože z nej vznikne jedna z hrán dôležitej tabuľky.

Na úsečke ležiacej pod týmto odsekom pre väčšiu bohatosť v porovnaní s predošlým modelom vznikne možnosť neutrálneho správania. V minulom modeli, v tom, kt. je uvedený vo Flegrovej knihe, musí nutne sebecké správanie škodiť druhému. Model sa pridaním neutrálneho prvku komplikuje, napriek tomu zostane stále dosť jednoduchý a prehľadný. Na jednom z jeho koncov je správanie škodlivé, nazvime ho **sebadeštrukčné**, uprostred je správanie **neutrálne** a na druhom konci je správanie **sebecké** – pre individuum prospešné – ide o termín vytvorený za účelom tejto práce a s egoizmom v bežnom slova zmysle nemá mnoho spoločného.

sebadeštrukčné	neutrálne	sebecké
----------------	-----------	---------

Aby v tom bolo úplne jasno, tak uvediem príklad: Sebadeštrukčné správanie je do dokonalosti dovedené pri spáchaní samovraždy, ale môže to byť aj odrezanie si nohy, fajčenie, požívanie alkoholu alebo depresia.

Správanie neutrálne je správanie, ktoré neškodí, ani neprospieva. Mohlo by ním byť čakanie na zelenú na prechode. Oproti odrezanej nohe je takéto správanie úplne neškodné a nevýrazné. Sú to typy správania, pri ktorých nie je zrejmé, či škodia alebo prospievajú.

Správanie sebecké mi prospieva. Ak som urobil čokoľvek a prospelo mi to, bolo to tzv. sebecké správanie. Môže to byť vypitie poháru vody a následná radosť, presne tak, ako to robí Epikúros (Kratochvíl, 2021). Môže to byť vyčistenie si zubov, alebo pocit pri počúvaní kompozície *Gestaltzerfall* od kapely Animals as Leaders.

Keď sme slameného panáka učesali, môžeme prejsť k ďalšej vrstve. Môžeme do sveta jedného človeka dopraviť človeka ďalšieho. Stačí, že o úsečku, ktorú sme pred chvíľou vyrobili, oprieme ešte jednu, presne takú istú. Tým vytvoríme plochu s deviatimi možnosťami správania sa.

Dôležitá práca, ktorú sme odvedli je, že sme na našu úsečku typov správania pridali možnosť neutrálneho prvku. Týmto aktom sme vytvorili svet možností, v ktorom naše sebecké správanie nepoškodzuje druhého (teda nepoškodzuje jeho absolútnu fitness) – v takomto svete je možné byť sebecký a vyčistiť si zuby bez toho, aby sme tomu druhému spôsobili ujmu (to v minulom svete nešlo). Dokázali sme to oddelením sa od druhého, teda vyrobením úsečky činov, ktoré vplyvajú iba výlučne na moju fitness, teda oddelením absolútnej a relatívnej fitness/zdatnosti a pridaním už spomenutého neutrálneho prvku.

Od úsečky k ploche – model sveta dvoch ľudí

Os TY				
sebecké	altruistické	Pseudo	Mutualistické/recipr o-čne sebecké/ recipročne altruistické	
neutrálne	sebadeštrukčné	neutrálne	sebecké	
Sebade- štrukčné	Recipročne deštrukčné	zlovoľné	ultrasebecké	
	sebadeštrukčné	neutrálne	sebecké	Os JA

V tabuľke sa nám objavilo šesť nových, doposiaľ nezmiernených typov správania. Tri, s ktorými sme sa už zoznámili pred vytvorením tabuľky, sú pre druhého neutrálne. Tri typy správania sú pre druhého prospešné (altruizmus, pseudo altruizmus a mutualizmus) a tri typy správania sú pre druhého škodlivé (recipročne deštrukčné, zlovoľné a ultrasebecké). Poďme si ku každému uviesť aspoň jedno konkrétne zachovanie sa.

Altruistickým činom par excellence je **obetovanie vlastného života** za **záchranu niekoho** iného. Altruizmus je typický tým, že ten, kto ho vykonáva za neho platí a ten, kto je jeho cieľom z neho profituje (Flegr, 2005, s. 307). Pseudoaltruizmus je čin, ktorý je pre vykonávateľa zadarmo, alebo skoro zadarmo, ale druhému je aj tak stále k prospechu –

podržanie dverí, alebo **usmiatie sa na niekoho** sú príkladom takéhoto konania (Barrett et al., 2007, s. 108). Recipročným (vzájomným) altruizmom získavajú obe strany – **zdieľanie mäsa** u lovcov a zberačov znižuje nepravidelnosť jeho konzumácie (Barrett et al., 2007, s. 121).

Správanie recipročne deštruktívne je také, ktoré poškodzuje aj jeho vykonávateľa aj terča správania – ten, na koho dôsledky dopadajú. Príkladným príkladom je **samovražedný teroristický útok**. Príklad zlovoľného správania môže byť taktiež teroristický útok - od sebadeštruktívneho sa líši iba tým, že pri ňom páchatel' neprichádza k ujme. Ultrasebecké správanie zvyhodňuje páchatel'a a znevýhodňuje terča. Príkladom môže byť kanibal, ktorý sa **najedol z obeť**. Aby však nešlo len o extrémne a nerealistické príklady a aby som doniesol ultrasebecko do sveta bežnejšej skúsenosti - môže ísť napr. o **predaj** založený na **zneužití obeť** - zneužití neznalosti, dôverčivosti alebo neschopnosti kriticky premýšľať.

Evolučné zábrany – čo nebudem a čo budem robiť

„Cesta naspäť nemožná, napred sa ísť musí!“ Ľudovít Velislav Štúr

„Že sa môžeme naobedovať, to nie je z dobrej vôle mäsiara[...]. To je tým, že dbá o svoj osobný záujem.“ Adam Smith (Singer, 2016, s. 61)

Nasledujúca tabuľka obsahuje prehľad správania sebeckého agenta, ktorý si plne uvedomuje dôsledky svojho správania. Za všetko, čo druhému pomáha nadobúda prípadný zisk (odmena) a za všetko, čo druhému škodí môže očakávať stratu (trest).

Typy správania	Zisk	Prípadný zisk	Strata	Prípadná strata
Mutualizmus	1	1	0	0
Pseudo altru.	0	1	0	0
Sebecké	1	0	0	0
Altruizmus	0	1	-1	0
Ultrasebecké	1	0	0	-1
Zlovoľné	0	0	0	-1
Sebadeštruktívne	0	0	-1	0
Vzájomne deštr.	0	0	-1	-1

Existujú typy správania, kde je pomoc druhého nevyhnutnou podmienkou. de Waalove poznatky Peterson používa vo svojej knihe, keď na takéto typy správania poukazuje - jedného

alfasamca sú schopní poraziť dvaja samci, ktorí majú aspoň $\frac{3}{4}$ jeho sily (Peterson, 2019, 1. kapitola).

1.1 Výsledky intuitívnej morálnej aritmetiky

„Čo nechceš, aby robili tebe, nerob ani ty im.“ Biblia, Tob 4,15

Výsledky vyplývajúce z jednoduchej úvahy a z tabuľky sú – správaj sa takým spôsobom, ktorý získava najviac bodov. Najhodnotnejší a najvýnosnejší je dvoj-nekonečno bodový mutualizmus. Pseudo altruista nič nestráca, ale možno získa nejakú odmenu – činnosť je za jeden bod. Sebecké správanie znamená, že je zisk istý – je to však zisk minimálne o jeden bod menší, než zisk zo spolupráce. Altruistické správanie, rovnako, ako správanie ultrasebecké je v tejto tabuľke správanie s nulovým súčtom atď.

Tabuľka, ktorá **červeným** zakazuje a **zeleným** odporúča, hovorí jasne: „Kto chce byť konkurencieschopný, musí body získavať a nie strácať.“ Konkurencieschopnosť sa, paradoxne, najúčinnejšie získava spoluprácou, pretože pri dvoj-nekonečnom bodovom zvyšovaní fitness⁴ (podľa počtu osôb, ktorým sme pomohli) mi moje relatívne fitness neklesá – na rozdiel od sebeckta, kde začínam v porovnaní so spolupracujúcou populáciou zaostávať minimálne o bod – o tomto fenoméne sa referuje, ako o kompetitívnom altruizme (Barrett et al., 2007, s. 133).

Ten, kto druhému škodí, buď zlovoľne alebo ultrasebecky, síce jedného poškodil, ale všetkým ostatným tým relatívne fitness zvýšil, a k tomu všetkému na vlastný účet – prestáva byť konkurencieschopný. Celú populáciu pozýva a sám si tým môže prípadne veľmi poškodiť, namiesto aby si pomohol. Ako spomínajú autori *Evoluční psychologie člověka*, násilníci, alebo ľudia, ktorí sa nevedeli kontrolovať, sa stávali terčom kolektívnej ostrakizácie (Barrett et al., 2007, s. 345). Sebadeštrukčné správanie (samovražda), prípadne vzájomne deštrukčné, (zapojenie sa do pouličnej bitky) sa vo svete napriek svojej nevýhodnosti deje. Práve tieto typy správania budú výzvou a príležitosťou pre tých, ktorí sú dosť sebeckí a racionálni na to, aby sa stávali mutualistami - je totiž v záujme každého človeka, aby sa takýchto správani zbavil a môže sa mu to podariť často iba vďaka prípadnej pomoci od druhého.

Typy správania v zelenom poli nie sú iba predpisom na základe vlastnej prospešnosti. Sú logickým vplynutím nevýhodnosti zlovoľného, sebadeštrukčného a recipročne deštrukčného správania. Sú dôsledkom toho, že okrem sebeckta a spolupráce nejde robiť nič, čo by mohlo

⁴ čo fitness je objasním v ďalšom úseku textu

prosievat'. Porovnávanie príjemnej a užitočnej/ nekonečne užitočnej spolupráce s nepríjemným sebapoškodzovaním má podobné vlastnosti, ako Pascalova stávka (sázka).⁵

1.2 Evolučná etika a pomoc od ChatGPT

„Evolučná etika sa zaoberá pôvodom a vývojom etických systémov v rámci evolučného procesu, ako aj vplyvom evolučných faktorov na etické správanie ľudí. V rámci evolučnej etiky rozlišujeme tri hlavné prístupy: deskriptívna evolučná etika, preskriptívna evolučná etika a evolučná metaetika.

Deskriptívna evolučná etika skúma, ako sa etické systémy vyvíjali a prispeli k prežitiu a úspechu jedincov a druhov v priebehu evolúcie. Tento prístup sa snaží popísať, aké etické tendencie a správanie boli výhodné v určitých evolučných situáciách. Napríklad v boji o prežitie, rozmnožovanie alebo v súvislosti so spoluprácou.

Preskriptívna evolučná etika sa zaoberá tým, ako by sme mali konať na základe poznatkov o evolúcii. Tento prístup kladie dôraz na to, že naša etika by mala zohľadňovať evolučné faktory, ako napríklad biologické potreby, genetické dispozície a kultúrne tradície. Preskriptívna evolučná etika sa snaží odvodiť konkrétne etické zásady a pravidlá z evolučných faktov[...].⁶

Účelom tejto práce je preskriptívna etika (Anzenbacher, 1994; Blackburn, 2022). Odrazím sa od práce ľudí v odbore deskriptívnej etiky, ktorých zistenia budem považovať za zrejmé, budem ich považovať za svoje axiómy - nebudem ich spochybňovať. Tie potom zasadím do môjho jednoduchého rámca „škodlivé-neutrálne-prospešné“.

Vzájomná pomoc, ako faktor evolúcie

Predtým, ako som začal premýšľať nad touto prácou, som netušil, že Pjotr Kropotkin pred 121 rokmi vytvoril dielo *Vzájomná pomoc: faktor evolúcie*. Účelom jeho práce je vsadenie spolupráce do diskurzu evolučnej teórie, ktorá v tej dobe nadmerne akcentovala konkurenciu, alebo inak povedané, akcentovala huxleyovské vyhladované zvieratá túžiace po krvi (Kropotkin, 2021, s. 34). Nespochybňoval Darwinovu konkurenciu a boj o prostriedky a moc ako selekčný faktor, práve naopak – knihou „O pôvode druhov“ sa inšpiroval pri písaní tej vlastnej. Chcel však, ako som už spomenul, do diskusie priniesť vzájomnú pomoc, ako prvok

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Pascal's_wager

⁶ Odpoveď na otázku vygenerovaná pomocou ChatGPT „Čo je evolučná etika? Popíš mi jej hlavné odvetvia – deskriptívnu, preskriptívnu evolučnú etiku a evolučnú metaetiku.“

tlačiaci na agentov pri ceste za konkurencieschopnosťou vyššieho rádu (Kropotkin, 2021, s. 90). Faktor, ktorý je akoby inherentne vlastný interindividuálnemu vzťahu. Konkurencia bola zrejme príliš akcentovaná stredným prúdom evolučnej biológie prelomu 19. a 20.storočia a rovnako aj sociobiológiou doby nedávnej.

2 Dôležité prerekvizity tvorby nástroja

Bourdieu a jeho kapitály, biopsychosociálny model v medicíne, koncepcia well-beingu a šťastia, Maslowova pyramída, a ako tieto „teórie skoro všetkého“ súvisia s Darwinovou fitness

Všetky koncepcie, ktoré som uviedol v nadpise majú niečo spoločné. Sú teóriami, ktoré sa snažia byť dostatočne bohaté, aby mohli vysvetľovať všetko, čo chcú a potrebujú. Sú podobné v tom, že sa v nich objavuje postupom času širšie a širšie pole fenoménov, ktoré majú ambíciu obsiahnuť. Začína sa u nich objavovať skoro všetko.

Pierre Bourdieu sa vo svojej knihe *Teorie jednání* snaží klasifikovať členov francúzskej spoločnosti a na základe toho hľadá akési triediace pravidlo. Na ceste za cieľom si berie na pomoc kultúrny a ekonomický kapitál. Ekonomický kapitál je množstvo finančných prostriedkov, ktorými človek disponuje. Kultúrny kapitál je disponovanie tým, čo konkrétna spoločnosť považuje za dôležité – je to vzdelanie, kultúra, spoločenské zvyky, ktoré človek nadobúda sociálnym učením (Bourdieu, 1998). Kam sa teória kapitálov vyvíja a ako sa rozširuje? Rozpracúva ďalšie typy kapitálov - telesný kapitál (zdravie, atraktivita), sociálny kapitál (disponovanie praktickými kontaktmi vo svoj prospech), alebo dokonca subkultúrny kapitál – jazyk, slovná zásoba, spôsob obliekania, alebo čokoľvek, čo nám môže pomôcť v rámci subkultúry (D. Bittnerová, osobná komunikácia, 2022; ChatGPT, 2023).

Biopsychosociálny model⁷ vznikol ako reakcia na nedostatočne bohatý vesmír bio-medicínskeho, príliš redukcionistického prístupu. Psychiater Georg Engel v 70. rokoch minulého storočia obohatil knižnicu, v ktorej mala výsadné miesto jediná, somatická príčina o príčinu freudovskú, teda psychologickú a o príčinu sociálnu. Týmto spôsobom rozpracoval potrebu riešiť problém – chorobu a jej etiológiu systémovo. Kvôli previazanosti a vzájomnej prepojenosti týchto troch úrovní (Campbell & Rohrbaugh, 2016, predhovor).

Wellbeing⁸ je stav blahobytu a spokojnosti s vlastným životom a dôvod, prečo to uvádzam, je takisto poukázanie na koncepčnú mnohosť: existuje fyzický wellbeing, emočný wellbeing, mentálny wellbeing, ekonomický wellbeing. Ku konceptu well-beingu sa ešte pridáva šťastie. Martin Seligman vo svojej knihe navrhuje faktory a body, z ktorých podľa neho pocit šťastia pozostáva. Je multidimenzionálny presne tak, ako všetky koncepcie, ktoré sme si doposiaľ uviedli. Skladá sa z prvkov (Seligman, 2011, s. 27):

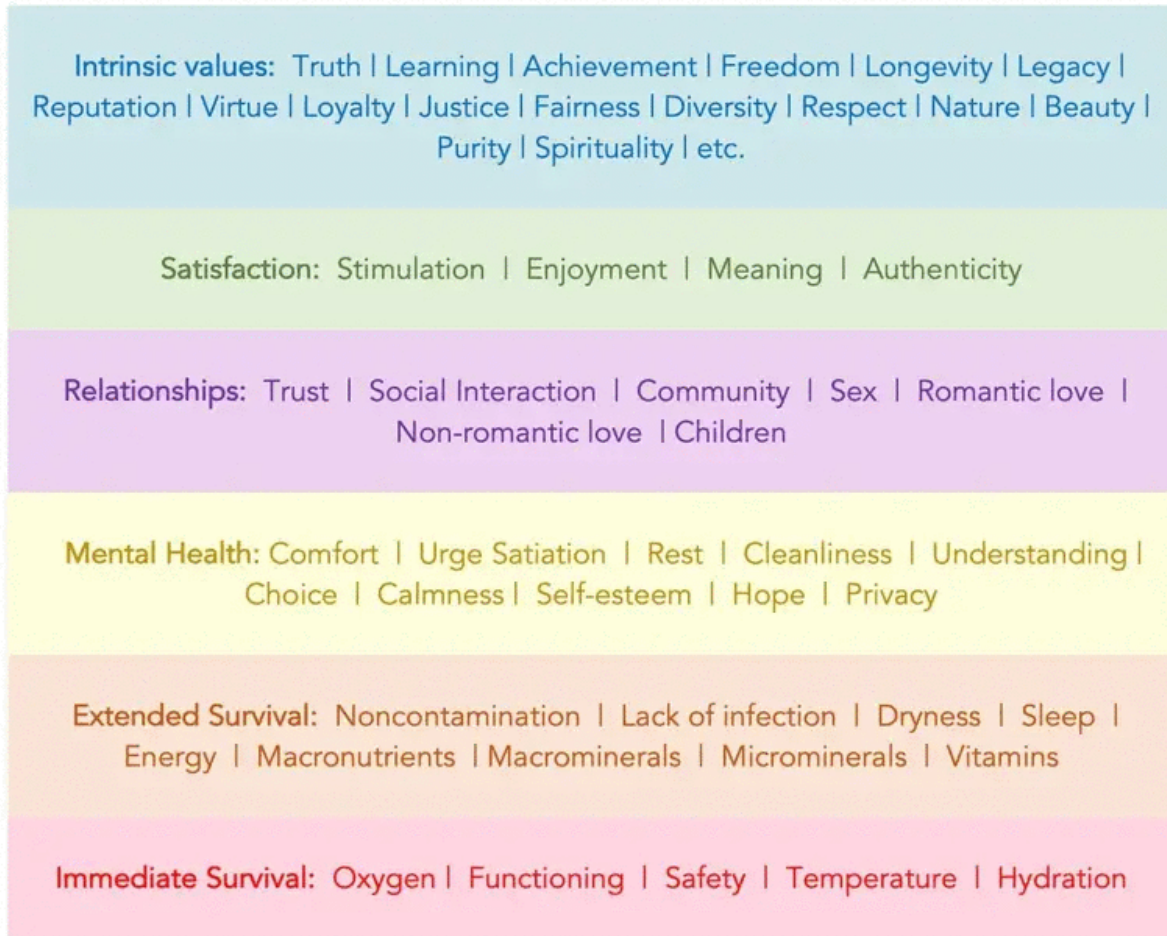
⁷ https://wikisofia.cz/wiki/Psychologie_zdrav%C3%AD

⁸ <https://en.wikipedia.org/wiki/Well-being>

1. Pozitívne emócie: „Povedali by ste o sebe, že ste šťastní?“
2. Angažovanosť, záujmy – ponorenosť v aktivite, ktorá nás naplňuje; „mám rád učenie sa nových vecí“
3. Zmysel – pocit, že náš život má význam, že robíme niečo hodnotné pre seba a pre iných
4. Sebahodnota – „Vo všeobecnosti o sebe zmýšľam veľmi pozitívne.“
5. Optimizmus – „O budúcnosti zmýšľam optimisticky.“
6. Reziliencia, odolnosť – „Keď sa mi darí v živote zle, obvykle mi trvá dlho, kým sa s tým vysporiadam.“ (opačná odpoveď indikuje viac odolnosti)
7. Pozitívne vzťahy – „Mám vo svojom živote ľudí, ktorým na mne záleží.“

Ďalšou a už poslednou z dôležitých multidimenzionálnych koncepcií je Maslowova hierarchia ľudských potrieb. Maslow predstavuje ľudské potreby od tých základných, ako potrava, cez bezpečné vzťahy, až po najvyššie, medzi ktoré patrí napĺňanie nášho talentu, sebaaprekráčovanie, sebaaktualizácia a transcendencia. Greenberg k Maslowovi pridáva potreby „bezprostredné prežitie“ (immediate survival), čo je pre psychologické koncepcie mimoriadne zdraviu prospešné.

All Human Needs

spencergreenberg.com

9

Fitness, alebo zdatnosť je schopnosť odovzdať svoje gény do budúcich generácií. Tento pojem je užitočná skratka, ktorá nám umožňuje abstrahovať od príliš zložitých detailov, (prípadne od poznatkov, ktorými v súčasnosti vôbec nedisponujeme) a napriek tomu s pojmom pracovať. Parafráza aproximácie fitness by mohla znieť: Prežijú zdraví, silnejší a šťastnejší. (Darwin, 2016, 3. kap., s. 94)¹⁰. Popis začínal od individuálnych jedincov, teda na úrovni individuálneho výberu, ktorý je súbojom individua proti individuu - súboj o prežitie, o zdroje a o rozmnoženie. Na základe popisu tejto úrovne vznikol neskôr u niektorých čitateľov a interpretov Darwina pocit, že život je boj, iba boj a že to tak má byť. Analógia zvieracej ríše a džungle bola nekriticky prenášaná na ľudskú spoločnosť a na základe takýchto

⁹ <https://www.spencergreenberg.com/2021/07/what-are-all-the-things-that-humans-need/>

¹⁰ Je treba poznamenať, že Darwin si uvedomoval ekologickú podmienenosť fitness. Parafráza je vytrhnutá z kontextu – sám Darwin ju nemyslí v takom zmysle, v akom ju tu používam. Napriek tomu sa domnievam, že je možné ju v tomto kontexte použiť.

úvah následne vznikol sociálny darwinizmus a nehumánna nacistická, alebo americká eugenika.

Prežijú zdravší, silnejší, šťastnejší a...

Človek však nežije sám na pustom ostrove a dostatočne racionálny agent musí prepočítavať akty a dôsledky aktov ďalších agentov, s ktorými vstupuje do styku (Russell, 2021, s. 30; Špecián, 2023; Thaler & Sunstein, 2010). Individuálny výber, teda boj jednotlivca s druhým, ktorý je dobre vystihnutý vetou v nadpise, je síce najviac intuitívnou úrovňou evolúcie, nie však jedinou. V súčasnosti je najnižšia reflektovaná úroveň súboj génov, nasleduje boj jednotlivcov a konkurencia sa postupne stáva čím ďalej tým viac nadindividuálnou. Evolúciou prechádzajú menšie skupiny, aj väčšie populácie, o prežitie dokonca zápasí celý druh (Flegr, 2006, s. 262). Do toho všetkého sa zapája evolúcia kultúrna, emergentný fenomén psychík živočíchov. Teória, ktorá zastrešuje všetky úrovne evolučných tlakov od génov, cez indivíduá, skupiny a druhy sa volá multilevel selection (viacúrovňová selekcia).

Je treba poznamenať, že už Darwin stihol prísť s nápadom, v rámci ktorého sa na individuum zamerané hľadisko rozširuje a pridávajú sa k nemu ďalšie pohľady. Už nemusia prežívať len zdravší, silnejší a šťastnejší. V knihe O pôvode človeka z roku 1871 svoju pozíciu dopĺňa o stanovisko kolektivistické: „Nemožno pochybovať o tom, že kmeň, v ktorom by bolo mnoho členov, ktorí by vo vysokej miere ovládali ducha vlastenectva, vernosti, poslušnosti, odvahy, súcitu a boli vždy pripravení poskytnúť si navzájom pomoc a obetovať sa pre spoločné dobro, by zvíťazil nad väčšinou ostatných kmeňov.“ (Nowak & Highfield, 2011, 16:12). Aký teda bude úplnejší popis reality, ktorá sa pozerá na jedinca v kontexte skupiny/spoločnosti?

2.1 Prežijú zdravší, silnejší, šťastnejší a prosociálnejší

Martin Nowak spolu s Rogerom Highfieldom v knihe Supercooperators tému vzniku altruizmu do hĺbky popisujú (Nowak & Highfield, 2011). Z ich rozboru (deskripcia) postupne logicky vyplynie predpis (preskripcia). Ich prednášku zhrniem a doplním o poznatky z prednášky Samira Okasha a prípadne o poznatky ďalších vedcov (Okasha, 2021). Autori uvádzajú všetky stratégie, ktoré môžu za to, že sa prosociálnosť vyvinula a zafixovala. Dôvodom, prečo knihu nazvali Supercooperators je, že ľudia využívajú tieto stratégie úplne všetky:

- Priama reciprocita
- Nepriama reciprocita

- Asortatívne párovanie
- Príbuzenská selekcia
- Skupinová selekcia
- Kognitívna nika

V **priamej reciprocite** ide o to, že budete pomáhať tomu, kto vám pomáha. V **nepriamej** ide o fakt, že máme tendenciu pomáhať tomu, o kom vieme, že pomáha – k tomuto typu reciprocity Nowak uvádza ako príklad správanie dobrého samaritána. O dobre tohto samaritána sa šíria zvesti už približne 2000 rokov. „Pre priamu reciprocitu potrebujete tvár, pre nepriamu potrebujete meno.“ Hovorí David Haig (Yoeli et al., 2013). Nepriama reciprocita môže vzniknúť tam, kde existuje jazyk, pomocou ktorého sa dobrá zvesť o vás šíri.

Asortatívne párovanie je jav, kedy si altruisti vyberajú za partnerov altruistov. Myslím, že môžeme pokojne predpokladať, že aj sebec (ultrasebecký) chce mať za partnera altruistu (mutualistu), pretože nechce byť svojim partnerom využívaný, zatiaľ čo altruista (mutualista) sa využívať nenechá – tento nepomer v ponuke a dopyte je selekčným tlakom, ktorý hovorí: „Vy, ktorí chcete mať za partnera mutualistu, musíte byť sami mutualistami.“ Matematické modely Vlastimila Křivana z JČU ukazujú, že už iba jednoduchý fakt, že po snahe o spoluprácu s podrazákom sa vzťah rozpadne stačí k vytvoreniu tohto typu párovania. "Páry kooperátorov" sú stabilnejšie a nekooperátori strávia viac času hľadaním a párovaním a keď už pár vytvorí, bude to pravdepodobne znovu s podrazákom, pretože tých je viac "voľných". Ich vzťahy sú totiž nestabilné.

Príbuzenská selekcia tvrdí, že sebecké gény vytvárajú vozidlá/vehikly/telá, ktoré im umožňujú byť stabilnými a pretrvať v čase tým, že sa prenesú do budúcej generácie (*Havlik et al.*, 2011, s. 191). Vozidlá, teda jednotlivci sú schopní rozlišovať, kto nosí ich gény a pomocou toho vo svojich príbuzných pomáhať akoby samým sebe. Ako príklad sa často uvádza eusociálny hmyz, napr. včely, kde sa rozmnožuje iba kráľovná a zatiaľ čo všetky robotnice sú sterilné. Kropotkin od Karla Kesslera preberá názor, že prosociálnosť/starosť o druhých/altruizmus mohli vzniknúť zo vzťahu ku vlastným potomkom (Kropotkin, 2021, s. 121) a vznik zodpovednosti konceptualizuje Jonas presne tak isto (Jonas, 1997, s. 15). Tieto javy by mohli byť vnímané ako subkategória príbuzenskej selekcie.

Skupinovú selekciu dobre popisuje úsek, ktorý som už raz v práci uviedol. V tomto type selekcie ide o to, že tendenciu prežiť, teda odolávať tlaku nevyspytateľného prostredia, ktorého súčasťou sú prípadne aj iné, znepriatelené skupiny bude mať tá skupina, ktorá má

viac prosociálnych jedincov – teda vlastencov, súcitných, odvážnych a pripravených pomôcť. K tomuto tlaku na vznik altruistov Hare a Woodsová dodávajú, že skupinová selekcia vytvára vnútroskupinový altruizmus a pocit príslušnosti, avšak opačnou stranou mince je dehumanizácia iných skupín, ktorá je rovnako, ako boj na úrovni jednotlivcov spoločná všetkým skupinám (Hare & Woods, 2020) .

Prežijú najsilnejší?

Za princíp prežitia najsilnejšieho brojí Nietzsche v texte „antidarwin“ – nepáči sa mu, že silný jedinec je premožený mnohými slabými jedincami (Nietzsche, 2001, s. 55). Všetky hypotézy vzniku altruizmu sme už zhrnuli, tento je však mimoriadne výbušný. Nietzsche pochopil, že sme sa tu objavili vďaka boju jedného proti druhému, teda že našimi rodičmi sú medziindividuálny boj – čo je, ako sme už spomenuli, to najintuitívnejšie pochopenie príspevku Darwina. Ostáva ale iba na úrovni jednotlivca a preto je príliš chudobné. Ako je teda možné, že vo svete, ktorý Nietzsche obýva existuje pomoc a prosocialita? Na pranie berie Straussa za jeho koncepciu morálky, ktorý boj nevzal v úvahu (aspoň sa mu to tak zdá). Aká je Straussova koncepcia? „Nezabudni ani na okamih, že všetci ostatní sú takisto ľuďmi. To znamená, že pri všetkej individuálnej rôznosti sú to isté, čo ty. Že majú také isté potreby a nároky, ako ty. To je súhrn všetkej morálky.“ (Nietzsche, 2023, s. 38) Možno by sa Nietzsche viac páčilo, keď by Strauss povedal: „**Môžem sa spoľahnúť, že sa všetci budú donekonečna zrádzať?** Čo ak niekto začne s druhým spolupracovať? V tom prípade by získal oveľa väčšiu moc a v takejto presile by ma porazili. Nashova rovnováha¹¹ nie je zrádzenie sa – nech si z tej nebezpečnej polohy niekto pokojne cieľ urobí – kým to neohrozuje mňa, tak je mi to fuk. **Mne sa však ani trochu nehodí, že sa nemôžem na druhého spoľahnúť.** Neostáva mi nič iné, iba zradiť všetkých, ktorí sú pre seba navzájom hobbesovskými vlkami a s niekým sa spojiť, aby sme za prvé boli chránení pred rozmarmi nebezpečných druhých a za druhé, aby sme mohli vykorisťovať, ak sa nám to hodí.“

¹¹ https://cs.wikipedia.org/wiki/Nashova_rovnov%C3%A1ha

Axióm prosocility máme

Evolúcia sa teda stáva vynájdením spolupráce o čosi komplikovanejšou a netýka sa to iba človeka (West et al., 2007). Pri individuálnom výbere by sme teda od racionálneho aktéra očakávali, že sa bude snažiť maximalizovať svoje zdravie, silu a šťastie, ale prosocialita to komplikuje. Tí jedinci, ktorí sú

prosociálni, môžu svoju schopnosť uplatňovať v pomoci chorým, slabým a smutným, to znamená, že jednoznačný tlak na maximalizovanie týchto troch pôvodných vlastností trochu povolí. Do rozptylu, ktorý touto prácou vznikol, vojdú ľudia, ktorí by sa doň inak nevošli. Napríklad človek, ktorému počas vysokoškolského štúdia diagnostikovali degeneratívne ochorenie motorického neurónu - Steven Hawking. Tento svetoznámy vedec mohol žiť, pohybovať sa a byť iba vďaka technológiám (ktoré si sám nevymyslel).

Prosociálni jedinci vykonávajú prácu nielen na poli odstraňovania problémov a chorôb, ale aj na poli prekračovania samých seba pomocou zavádzania nového, možno lepšieho statu quo tak, ako sme to rozoberali v úvode (Harari, 2018, s. 394). Súčasťou transgresie je aj ťaženie nových poznatkov (v tom sa Hawking uplatnil).

Čo ďalej? - Inštrumentálny realizmus a kognitívna nika

Čo je najväčším zlom podľa Nietzscheho? Náhoda, neistota a náhlost' (Nietzsche, 2001, s. 109-114) a veda je bojom proti náhode, náhlosti a neistote. Skok od evolúcie k poznávacím schopnostiam sa môže zdať príliš rýchly a akosi neadekvátny. Stane sa však adekvátnejším, keď sa zoznámime s prácou *Inštrumentálny realizmus*, kde sú evolúcia a veda elegantne prepojené. Poznávanie závisí na poznávacích inštrumentoch – a tie prvé nástroje sú bielkovinové, vyrobená prostredníctvom biologickej evolúcie (Kvasz, 2015).

U ľudí nastáva určitý kvalitatívny zlom súvisiaci s vývojom jazyka a kumulatívnosťou kultúry. Postupne sme si schopní vynachádzať sami nové inštrumenty, poznávacie procesy sa stávajú súčasťou evolúcie čím ďalej tým viac (Markoš, 2015) a vytvárajú nové evolučné tlaky (Laland, 2017, 11:40-50:37). Kultúrna evolúcia je urýchlením evolúcie biologickej, čo znamená, že kým v biologickej evolúcii na rigiditu vlastných nastavení musel celý organizmus umrieť, človek sa kultúrou dostal do bodu, kde stačí, že za seba nechá umrieť

svoje chybné hypotézy (Lorenz & Popper, 1997, s. 79; Müller, 2020). Človeku stačí, že sa naučí správať adaptívnejšie a práve kvôli tomu nemusí skončiť na neohybnosť – Dennett nás z tohto dôvodu nazýva popperovskými strojmi (Dennett, 2015). Život vo všeobecnosti je poznávacie zariadenie a epistemická aktivita - poznávanie sveta je teda súčasťou jeho schopnosti prežiť (Kováč, 2017, s. 47). Ak by som parafrázoval Kvasza: Medzi človekom a realitou prebieha hádka, ktorá môže skončiť v jeho neprospech. Príkladom takejto výmeny názorov je napríklad anafylaktický šok (Kvasz, 2015). Človek si veľkú časť zo svojho sveta nevymyslel, dokonca nenavrhol ani sám seba a svet sa neriadi podľa jeho pravidiel. My sme tí, ktorí sa musia svojimi názormi a epistemickými inštrumentami prispôsobovať.

Pinker schopnosť ťažiť poznatky a používať ich vo svoj prospech zmieňuje vo svojej teórii kognitívnej niky. Tá je súhrnom vlastností, ktoré nám dávajú mimoriadne silnú výhodu nad ostatnými živočíšnymi druhmi. Kognitívna nika sa skladá z **tvorby kauzálnych modelov sveta** (zber poznatkov) na základe manipulácie/experimentovania s prostredím (vrátane schopnosti sa to naučiť), ďalej zo **spolupráce a komunikácie** s ostatnými členmi skupiny (napr. zdieľanie poznatkov). Kým živočíchy s nami, superpredátormi (Whiten & Erdal, 2012, s. 2121), bojujú v evolučnom čase (čas mutácie, selekcie a dedičnosti), my sa vieme vylepšovať v reálnom čase (Pinker, 2010). Plánovanie vlastnej aktivity a snaha o to, aby naše správanie spĺňalo akési požiadavky, ktoré po nás požaduje prežitie (od krátkodobého (získavanie potravy), cez strednedobé (schopnosť sa vyhnúť negatívnym aspektom klimatickej krízy) až po dlhodobé (schopnosť evolučného rozmŕznutia; odlet z planéty po zhasnutí slnka)) by sa mohlo stať podmnožinou kognitívnej niky (Pinker, 2010), čo by zase mohla byť súčasť širšieho fenoménu - fenoménu konštruovania niky, o ktorej hovorí napríklad Laland (Laland et al., 2019).

Na de Waalovej veži morality

Morálka je podľa de Waala schopnosť zvažovania vlastných záujmov (sebeckosť) a záujmov skupiny (altruizmus) (Jaroš & Šrůtková, 2017). Zdravý vzťah k samému sebe sa predpokladá ako intuitívny a všade prítomný, preto sa mu (zrejme) neprikladá až taký dôraz. Morálka teda práve z tohto dôvodu začína až tam, kde začína záujem o druhého. Ľudská morálka začína schopnosťou emočnej nákazy (emotional contagion), čo znamená, že nás bolesť druhého bolí. Na túto schopnosť nasadá schopnosť kognitívnej empatie – tá umožňuje chápať, že nejde o našu bolesť a tým pádom túto bolesť u druhého tíšiť. Ako príklad je uvedená samica, ktorá

počuje plakať na strome svoju ratolesť – ak by na zmiernenie bolesti stačilo, že mláďa nebude schopná počuť, tak by od stromu odišla (tým by sa zbavila emočnej nákazy), ona však prichádza k stromu a tíši ho (Jaroš & Šrůtková, 2017, s. 5) Na ďalšej, tretej a zároveň poslednej úrovni sa nachádza kalkulovaná reciprocita – to znamená spolupráca s tým, kto spolupracuje a naopak, nespupráca s nespupracujúcim.

Korsgaardová sa však s de Waalom neuspokojuje a ukazuje mu, že človek nezostal na úrovni svojich najbližších príbuzných, primátov. Ukazuje mu, že zviera síce má intencionalitu, teda chce, ale človek nielen chce, ale aj vie že chce a môže správnosť chcenia overovať. Najvyššia úroveň morality u človeka je úroveň normatívnej sebaregulácie. Chardin by ku Korsgaardovej dodal: „Zviera vie, ale človek vie, že vie.“ (Teilhard de Chardin, 1990, s. 140) Táto schopnosť má svoje pevné základy v de Waalovej veži morality – je teda vysvetlená deskriptívnou evolučnou etikou. Predpoklad schopnosti normatívnej sebaregulácie bude pre túto prácu základným stanoviskom a základným stavebným kameňom.

Čo je to inteligencia?

„Inteligencia je schopnosť dosiahnuť svoje zámery pomocou svojho konania, a to na základe toho, čo vnímam (pomocou rôznych inštrumentov).“ (Russell, 2021, s. 15) Baktéria *Escheria coli* má schopnosť dvoch typov pohybu pomocou dvanástich bičíkov. Rada cestuje v smere zvýšenej koncentrácie glukózy a zároveň sa snaží vyhýbať fenolu, ktorý je pre ňu smrteľný. Bohužiaľ nie je schopná učenia, nie je si teda schopná zapamätať miesto, kde sa už s fenolom stretla a z toho dôvodu sa naň vracia (Russell, 2021, s. 21). Z tohto príkladu je zrejmé, že schopnosť učiť sa je evolučná výhoda.

3 Preskriptívna evolučná etika a tvorba axiémov

„Matematika svojou prísnosťou prelamuje neschopnosť samej seba. Matematici nachádzajú neintuitívne riešenia na základe odvodzovania z intuitívnych axiémov.“ George Cantor (Kvasz, 2015, s. 135)

Kováč vo svojej knihe vyjadruje obavu z fenoménu tzv. runaway evolution, t.j. vývoja druhu, kedy sa začne darwinovské dobro, teda prežitie a rozmnoženie, oddeľovať od emocionálneho dobra, prípadne iných dobier (Kováč, 2017, s. 101). Človeku sa môže stať, že stavia príliš veľa na technologický vývoj, počas toho sa nestihne technologizovať a počas tohto medzistavu vyhynie. To je jedným z dôvodov, prečo si myslím, že by morálka mala byť biotrofná (Ovčáčková, 2017, s. 170), teda že by mala pracovať v prospech prežitia a nerezignovať na prospech biologickej úrovne (Singer, 2016, s. 90). Platón to vyjadril slovami: „Bohovia pred zdatnosť položili pot.“ (Platón, 1992)

Predstava je teda jednoduchá – ak chce človek prosperovať, tak musí spĺňať predstavy, ktoré o ňom má evolúcia a realita. Musí si vždy strážiť tzv. **inštrumentálny cieľ** (Russell, 2021, s. 160) - teda cieľ, ktorý je potrebný na dosiahnutie akéhokoľvek iného cieľa. Ide o cieľ zostať nažive. Tento cieľ je základný rámcom, v ktorom sa budeme pohybovať. Inštrumentálny cieľ budem považovať za absolútny základ a ďalej ho už nebudem zmieňovať.

Ďalšími zákonmi sú výbery, ktoré postuloval Darwin. Hlavným konštitučným faktorom, ktorý bude nadradený všetkým ostatným (akoby iba) akcidentom je komplementárna dichotómia **individuálneho** (prosperovanie jednotlivca) a **sociálneho výberu** (spomenuté selekčné tlaky umožňujúce altruizmus).

Individuálny výber hovorí, že prežijú zdravší, silnejší a šťastnejší. „[...]že sa jedinci snažia maximalizovať svoju Darwinovskú fitness [...] je myšlienka často heuristicky užitočná.“¹² (Sober & Wilson, 2011, s. 465)

- a) **Zdravie** budem chápať ako zdravie biologicko-medicínske. Pýtanie sa na ďalší typ zdravia, ktorý by nás po predošlom napadol je zdravie mentálne. To budeme označovať „šťastie“.
- b) **Šťastie** budem považovať za systém odmien, ktorý vynašiel Nils-Ake Hillarp – systém slúži ako integrátor pozitívnych a negatívnych stimulov (Russell, 2021, s. 22).

¹² „[...]by imagining that individuals ‘try’ to maximize their Darwinian fitness. Although ‘trying’ can’t be taken literally, the as-if quality of this thought is often heuristically useful;“

Šťastie budeme overovať jednoduchou otázkou – a teda, či robí tá-ktorá činnosť jedinca šťastným/smutným. Smútok budem považovať za prejav patologický (smútok nadmerný a obmedzujúci), čo je ale nakoniec tiež otázka na subjekt.

- c) Individuum však samo o sebe nedokáže prežívať dlhšie, než pomerne krátky čas. O prežitie, teda stabilitu v čase sa stará rozmnoženie a o pravidlách rozmnožovania hovorí pohlavný výber. O vnútrohľadnej súťaži nebudem uvažovať – domnievam sa, že u nášho druhu je takáto súťaž anachronizmom. Zabíjanie sokov je dokonca trestné.

Schopnosť na tejto úrovni, na úrovni pohlavaného výberu nebudem nazývať ani fyzický kapitál (ako by to urobil Bourdieu), ani vzťahový wellbeing, ale nazvem ju **atraktivita**.

- d) Individuálnu silu, ktorá sa manifestuje ako uplatnenie sa v spoločnosti budem nazývať **úspech** – súčasťou takéhoto úspechu bude napr. ekonomický kapitál, symbolický kapitál, kultúrny kapitál a všetky typy kapitálu, ktoré môžeme vzťahovať k jednotlivcovej schopnosti a ktoré zároveň nie sú súčasťou žiadnej schopnosti, ktorú som popisoval doteraz, alebo ktorú budem popisovať.

Posledným dôležitým výberom je **sociálny výber**¹³ – teda že prežívajú tí, ktorí sú prosociálni. Sociálny výber ten individuálny zásadne rekontextualizuje.

V rámci neho totiž individuum profituje tým, že pomáha (**potrebuje chorých, smutných, slabých, antisociálnych a asociálnych**). Toto „dosebazahryznutie“ prosociality je tou najplodnejšou časťou tejto práce. Pomocou rekurzie (napr. pomáhanie druhým s pomáhaním) sme vyrobili pravidlo, ktoré ak budeme ďalej iterovať (opakovať), tak sa nám plodnosť konceptu pomáhania, pomáhania s pomáhaním, pomáhania s pomáhaním s pomáhaním atď. onedlho vyjaví.

Uvediem príklad: na úrovni zdravia profituje **lekárka** z choroby a **vedkyňa** z vynájdenia génovej terapie, u šťastia sú to **psychiatrička** a **koučka**, pri atraktivite to môže byť **výživová poradkyňa** a **módny návrhár**, pri úspechu **sociálna pracovníčka** a **učiteľ violončela**, pri stávaní sa prosociálnejším to môže byť **terapeutka**, ktorá človeku pomôže byť empatickejším a **oddielová vodkyňa** skautov, ktorá vás zaučá, ako viesť skupinu malých detí.

¹³ Pojem sociálny výber je synonymom skupinového výberu. Sociálny výber akcentuje účinky skupinového výberu na úrovni jednotlivca

3.1 Desatoro? Z päťtora n-toro

Bazálny model „zákonníka“ vyzerá takto:

1. Buď zdravý!
2. Buď atraktívny!
3. Buď šťastný!
4. Buď úspešný!
5. Buď prosociálny!

Prepracovanejší model vyzerá nasledovne, pričom prepracovanosť spočíva v čiastočnom rozpísaní obsahu prosociality:

1. Buď zdravý!
2. Buď atraktívny!
3. Buď šťastný!
4. Buď úspešný!
5. Buď prosociálny!
 - a. Urob druhého zdravým!
 - b. Urob druhého atraktívnym!
 - c. Urob druhého šťastným!
 - d. Urob druhého úspešným!
 - e. Urob druhého prosociálnejším!
 - i. Pomôž druhému urobiť tretieho zdravým!
 - ii. Pomôž druhému urobiť tretieho atraktívnym!
 - iii. Pomôž druhému urobiť tretieho šťastným!
 - iv. Pomôž druhému urobiť tretieho úspešným!
 - v. Pomôž druhému urobiť tretieho prosociálnym!
 1. Pomôž štvrtému urobiť tretieho takým, aby pomáhal druhému byť zdravým!
 2. Pomôž štvrtému urobiť tretieho takým, aby pomáhal druhému byť atraktívnym!
 3. Pomôž štvrtému urobiť tretieho takým, aby pomáhal druhému byť šťastným!
 4. Pomôž štvrtému urobiť tretieho takým, aby pomáhal druhému byť úspešným!

5. Pomôž štvrtému urobiť tretieho takým, aby pomáhal druhému byť prosociálnym!

a. ...

Nakoniec je mimoriadne dôležité spomenúť, že komplementárne dichotómie - **individuálny výber a sociálny výber (prosocialita)** sú pre nás kruciálne. To sa však už nedá povedať o tom, čím sme tieto výbery naplnili – čo sú zdravie, šťastie, atraktivita, úspech. Pokojne sme pre ten účel mohli zvoliť kapitály od Bourdieu, alebo ďalšie spomenuté dostatočne komplexné koncepcie. Ideálny model je čo najobsiahlejší model. Pre potreby práce sa však uspokojíme s takouto aproximáciou. Prosocialita, teda sociálny výber a jeho iterovanie vytvára totiž dostatočne bohatú konceptualizáciu na to, aby sme mohli ukázať, čo potrebujeme. To, čím individuálny výber naplníme síce je podstatné (sociálny výber je iba jeho kópiou), adekvátnosť obsahu individuálneho výberu však už nie je účelom tejto práce. Ten, kto by si chcel vyskúšať uvažovať v bohatšom univerze, ten si môže vypožičať napr. Greenbergove spracovanie Maslowovej hierarchie potrieb.

3.2 Konštrukcia tabuľky a popis tabuľky

Účelom tejto práce je konštrukcia hodnotiaceho nástroja, ktorý bude schopný zobrazit' všetky hore pomenované zákony a použiť ich priamo pri hodnotení určitej konkrétnej aktivity. Pred tým, než si takúto tabuľku vyrobíme, si zosumarizujeme zdroje, cez ktoré by sme na problém dichotomickosti a komplementárnosti individuálneho a kolektívneho, teda individuálneho výberu a sociálneho/skupinového výberu mohli pozerat'.

autor	Koncepcia	
Darwin	individuálny výber	skupinový výber
Maslow	Fyziologické potreby, bezpečie	vzťahy, úspech, transcendencia
Engel	Biopsycho-	Sociálny model zdravia
Williams	túžba po naplnení vlastných túžob	túžba po naplnení túžob iných
Bourdieu	fyzický, kult. a ekonomický kapitál	Sociálny kapitál
Kováč	Ipsocentrizmus	allocentrizmus
Hamilton	exkluzívna fitness	inkluzívna fitness
Singer	Konkurencia	kooperácia

de Waal	Ohľad na vlastné záujmy	Ohľad na záujmy druhých/skupiny
Freud	id, ego	superego
Etzioni ¹⁴	obmedzená racionalita homo oeconomicus (ekona)	deontológia
Harsanyi ¹⁵	subjektívne preferencie	etické preferencie
Seligman	pozitívne emócie, úspech, zmysel	vzťahy, angažovanosť
Peterson ¹⁶	dobré pre mňa	pre moju rodinu, pre druhého, pre svet
Kropotkin	konkurencia	kooperácia

Na základe rozpoznaných pravidiel sme skonštruovali tabuľku zákonov, ktoré treba dodržiavať. Individuálny výber reprezentuje vzťah človeka k sebe samému. Prvá konceptualizácia tohto vzťahu prebehla na úsečke, v ktorej sme sa rozkročili medzi prospešným a škodlivým. V akých aspektoch sa však táto prospešno-škodlivosť mala prejavovať, to jasné nebolo – teraz už je. Teraz budeme na základe subjektom vnímanej prospešnosti/neutrálnosti/škodlivosti hodnotiť akékoľvek prežívanie, premýšľanie a správanie – hodnotenie od +1 (prospešné), cez 0 (neutrálne), až po -1 (škodlivé).

V ďalšom kroku sme si ukázali, prečo je správanie prospešné doporučené a škodlivé akoby logicky nežiaduce a následne, pomocou predstavenia sumarizácie, ktorú vytvoril Martin

	aktivita	
	zdravie	individuálny výber
	atrakt.	
	šťastie	
	úspech	
	prosoc.	
	zdravie	skupinový výber 1. rádu
	atrakt.	
	šťastie	
	úspech	
	prosoc.	

skup. výber 2. rádu až n. rádu

¹⁴ Etzioni, A.: Morální dimenze ekonomiky. [s. 9-13]

¹⁵ Rovnako tam [s. 41]

¹⁶ Peterson, J.: 12 pravidiel pro život. [s. 128]

Nowak sme ku zákazu škodlivého pridali zdôvodnenie výskytu prosociálneho.

Ďalším, a tým najdôležitejším príspevkom tejto práce bude poukázanie, akým smerom sa môžeme uberať a ako veľmi neoklieštená a neprepracovaná táto cesta je. Čo som už naznačil pri spomínaní iterácie.

Individuálny výber reprezentujeme kategóriami „zdravie“, „atraktivita“, „šťastie“, „úspech“ a „prosocialita“. Ako sa však prejavuje schopnosť prosociality? Prosocialitu, alebo schopnosť uspieť v sociálnom výbere sme vyrobili, ako môžete vidieť v tabuľke, skopírovaním individuálneho výberu, a to z toho dôvodu, že ľudí chápeme ako kópie nás samých (zdieľajúcich rovnaké základné potreby), resp. seba samých chápeme ako kópie nejakého prototypu človeka.

Čo sa týka používanej terminológie viac-menej prebratej od Darwina, tak sa domnievam, že premenúvanie každej schopnosti napr. na rôzne druhy kapitálu by neprispievalo k ničom inému, než k výrobe pojmovej variability. Na základe faktu, že takéto terminologické zmnožovanie nie je účelom tejto práce, som sa rozhodol postupovať podľa názoru, že každej z úrovni sveta náleží najpriliehavejšia, prípadne najzažitejšia rovina popisu (Ovčáčková, 2017, s. 12). Z tohto dôvodu používame namiesto fyzického kapitálu zdravie a namiesto mentálneho wellbeingu šťastie.

4 hodnotenie aktivít

Vyznávam všemohúcemu Bohu i vám, bratia a sestry, že som veľa zhrešil myšlienkami, slovami, skutkami a zanedbávaním dobrého.¹⁷ Časť sv. omše – úkon kajúcnosti

Aby bolo zrejmé, ako takéto hodnotenie aktivít prebieha, uvediem teraz praktický príklad. Základné pravidlo pri hodnotení teda je, že to, čo považujem za prospešné dostáva +1, to čo za neutrálne dostáva 0 a to, čo za škodlivé dostáva -1. V nasledujúcom príbehu vyznačím aktivity, ktoré budem hodnotiť.¹⁸

Nedávno k nám do Spišskej Novej Vsi zavítali synovci. Šesťročný Tobiáš a trojročný Samuel. Samíkovi sa nechcelo ísť von, prechádza si totiž akousi predčasnou pubertou a akýkoľvek návrh zábavy odmieta. Mojou úlohou ho bolo k tomu nejakým spôsobom donútiť. Neváhal som teda pred Tobiášom performovať svoju intelektuálnu nadradenosť nad Samíkom a začal som experimentovať s používaním rôznych donucovacích prostriedkov. Už pri Dávidovi (ďalší synovec) som prišiel na to, že vzdor proti zákazu a príkazu je veľmi silný. Zistil som to, keď sa mi Dávid zdôveril, že by si chcel zahrať hru na počítači, na základe čoho som mu hru na počítači prikázal, na čo reagoval tým, že odrazu prestal chcieť. Naučil som sa to od Radkina Honzáka: „Zeleninu musíme jesť preto, lebo ju jesť nechceme.“ (Honzák, 2018) Skúsil som teda k Samuelovmu „nechci!“ pridať ešte „a preto nesmieš.“ Pravidlo fungovalo tak, že ten, kto nechce, ten ani nemôže a nesmie, zatiaľ čo ten, ktorý chce, tak smie. Takýmto spôsobom som si **1. precvičil nietzscheovskú vôľu k moci**, čo v praxi znamená, že za každú situáciu, kde dokážem sám seba, alebo druhého preľstiť v náš spoločný prospech si dám bod a zapíšem si ho do súboru *cvičenie schopnosti klamať*. Tobiáš sa na celú situáciu pozeral, bavil sa a bol rád, že si spolu môžeme ísť **2. zahrať florbal**. Neprítomnosť vnukov umožnila **3. dedkovi mojich synovcov (otec) oddýchnuť si** a Samíkovi poskytla možnosť **4. si kresliť kriedami na chodník** a **5. trochu sa vyvetrať**.

Prispelo cvičenie schopnosti klamať (vôľa) môjmu zdraviu? Nie. Atraktivite? Nie. Atraktivite by prispela, ak by ma pri tom pristihol terč, ktorému by som na základe takéhoto aktu začal byť sympatickejší. Šťastiu? Áno. Úspechu? Mám pocit, že skôr áno, ako nie. Prosocialita? Prosocialita je pri tejto aktivite výrazne pozitívne hodnoteným prvkom, na rozdiel od iných. Každá prosocialita sa manifestuje ako pomáhanie druhému v jeho individuálnom výbere. Z tohto dôvodu sa môžeme rozhodnúť, či budeme za úspešnú prosocialitu dávať tradične

¹⁷ <https://lh.kbs.sk/docs/ukonkaj.htm>

¹⁸ Otázka relevantnosti takéhoto subjektívneho hodnotenia ostáva sporná a tento problém vysoko obsahovo prevyšuje možnosti tejto práce.

jeden plusový bod, alebo ju budeme reprezentovať ako súčet úžitkov v populácii zasiahnutej našou aktivitou. Týmto sčítavaním by sa dobre akcentovala výhodnosť cesty mutualizmu, pretože namiesto jedného, môžeme získať oveľa väčšie množstvo bodov.

	Ja (individuálny výber)				
aktivita	zdravi	atrakt.	šťastie	úspech	prosoc.
Vôľa	0	0	1	1	Minimálne 3
Florbal					
Oddych dedka					
Kreslenie					
Vyvetranie sa					
	Druhí človek/nadindividuálna entita (sociálny výber)				
Aktivita	zdravi	atrakt.	šťastie	úspech	prosoc.
Vôľa	0	0	1	0	0
Florbal	1	0	1	0	0
Oddych dedka	0	0	0	0	0
Kreslenie					
Vyvetranie sa					

Na začiatok je dôležité sa naučiť mechaniku tohto procesu. V sociálnom výbere budem tento krát pre prehľadnosť zvažovať iba dopad na Tobiáša napriek tomu, že moja prosocialita zasiahla aj môjho otca a ďalšieho synovca. Uvažujme teda: ako pomohol Tobiášovi môj cvik

schopnosti klamať (vôľa)? Mal z toho radosť. Pridávame šťastie. Zdravie, atraktivitu, úspech ani prosocialitu mu to priamo nezvýšilo, ale ani neznížilo, a to je dôležité. Pozrime sa na florbal. Florbalom si pridal zdravie a šťastie, zatiaľ čo atraktivitu nijak výrazne (atraktivita je faktor, ktorý pri šesťročnom dieťati zrejme nemá zmysel uvažovať) a rovnako si nič nepridal k úspechu a ani k prosocialite. Už po treťom riadku zhodnotenia je jasné, že moja prosocialita tohto konkrétneho aktu (v „cvičení schopnosti klamať“) je produktívna. Jedna moja prosocialita (+1) vyťažila minimálne 3 body pre Tobiáša.

Pokračujme. Ako na Tobiáša vplývala možnosť dedkovho odpočinku? Na Tobiášovo zdravie? Nijak významne, nula. Atraktivita? To sme už spomínali. Nula. Šťastie? Ak, tak nepriamo. Nula. Úspech? Nula. Pomohol nejako dedkov odpočinok pestovať u Tobiáša prosocialitu? Nie. Nula. Dedkov spánok je vzhľadom k Tobiášovi dobrým príkladom privátnej sebeckej aktivity bez priameho vplyvu na okolie - presne tak isto aj Samkovo kreslenie a vyvetranie sa.

4.1 Ďalší výcvik schopnosti hodnotenia

Prichádzam do miestnosti a potichu zdravím vospolok, sadám si na svoju stoličku a čakám na začiatok seminára. V obave, že **1. nebudem kolegom na prednáške sympatický si sadám do rohu miestnosti** a **2. z rovnakého dôvodu sa ani s nikým nerozprávam**. V rámci uvažovania o sociálnom výbere zhodnotím, ako tieto aktivity vplývajú na konzultanta mojej bakalárskej práce, ktorý tiež sedí v tejto miestnosti a čaká na prednášku.

	Ja (individuálny výber)				
aktivita	zdravie	atrakt.	šťastie	úspech	prosoc.
Obava	0	0	-1	0	0
Nerozprávanie sa	0	0	-1	0	0
	Druhý (sociálny výber)				
aktivita	zdravie	atrakt.	šťastie	úspech	prosoc.
Obava	0	0	0	0	0
Nerozprávanie sa	0	0	0	0	0

Vyplatí sa mi táto aktivita? Predpokladajme, že sa moje emócie v tú danú dobu nijak na tvári nemanifestovali a spoločnosť nemasírovali na úrovni prvého poschodia de Waalovej morality – teda na úrovni emočnej nákazy. Aké sú náklady obetované príležitosti? Čo všetko

platím za možnosť obávať sa a izolovať sa od ostatných? Cenou za to, že môžem robiť obávanie a izoláciu sú práve vysoké straty ziskov, ktoré by som mohol prípadne vyrábať. Ako by mohla vyzerat' nejaká alternatívna realita a alternatívny príchod na prednášku (Thaler & Sunstein, 2010)?

Obavy vymením za **1. schopnosť regulovať vlastné emócie** a na základe toho milo pozdravím, prípadne sa s niekým zoznámim. A ďalej to bude **2. zdieľanie faktu - Nietzsche sa vo svojom diele *O pravde a lži ve smyslu nikoli morálním nachvíľu dotkne otázky, ako sa cíti a premýšľa komár*** (Nietzsche, 2010), čím anticipuje filozofa Thomasa Nagela a jeho netopiera – v danú chvíľu je to poznámka namieste a je obohatením. Aktivity budem v sociálnom výbere uvažovať v súvislosti s novo menovaným profesorom na prírodovedeckej fakulte, s ktorým som poznatok zdieľal.

Reguláciou som si vydobyl istotu, že svojim nešťastím nikoho nenakazím, navyše som zas o trochu zmocnel a určite si za to napíšem bod do *schopnosti klamať*. Mám zo svojej vôle k moci radosť (šťastie). Tiež mám šťastie z toho, že som prispel (prosocialita), že som mal čím prispieť (úspech), čoho výsledkom bude možno o pár rokov doktorát na tejto katedre. Z regulácie novo menovaný profesor (s ktorým som poznatok zdieľal) nijak neľážil, napriek tomu je nutné poznamenať, že zmizla možnosť emočnej nákazy výmenou za moju spokojnosť, čo nie je nevýhodné. O profesorovom šťastí z poznatku síce je možné pochybovať, nie však už o úspechu, ktorým som mu prispel zdieľaním poznatku. Ten ho totiž ešte nemal vo svojej knižnici - navyše poznatkom, ktorý sa mu môže v oblasti jeho výskumu hodiť (prosocialita(zvýšenie úspechu druhému)).

Ja (individuálny výber)					
aktivita	zdravie	atrakt.	šťastie	úspech	prosoc.
regulácia	0	0	1	1	0
zdieľanie	0	0	1	1	2
Druhý (sociálny výber)					
aktivita	zdravie	atrakt.	šťastie	úspech	prosoc.
regulácia	0	0	0	0	0
zdieľanie	0	0	1	1	0

A teraz zhurta naspäť ku spomenutej kontraintuitivite. Čo ak by sme svoje „stanovisko“ ohľadom hanby pri príchode prehodnotili? Čo ak by sme vstupovali do miestnosti zaujímajúc kováčovské allocentrické stanovisko? Teda nie: „Och, bože, ako sa len hanbím (ipsocentrické – na seba zamerané).“ Čo ak by sme sa pri vstupovaní do miestnosti zamerali na maximalizáciu a podporu nejakého atribútu u druhého? Čo ak by sme do miestnosti vstupovali tak, aby sme u druhého potencovali prosocialitu?

A čo vlastne takouto činnosťou pestujeme sami u seba? Schopnosť empatie, teda súčasť prosociality, alebo schopnosť modelovať a predvídať svety druhých a pragmaticky sa podľa toho riadiť? Úspech? Je to akási machiavelistická inteligencia? Alebo je to len preúčanie sa prílišnej neurotickej zahľadenosti do seba?

4.2 Kontraintuitívne vtipy a vtipné historky pozbierané z odvádiat'

Čo s tým, keď sú v mojom okolí ľudia príliš sebadeštruční? Môžem použiť svoje vlastné sebeckvo, ako spôsob, akým ich tento dôležitý aspekt starostlivosti o seba naučím? Sebeckvo by zároveň bolo v takomto kontexte nepochybne činom prosociálnym – ak by sa ho odo mňa ostatní aktéri naučili.

„Ďakujem všetkým, ktorí mi zajtra poprajú k narodeninám.“ Ondřej Hrdý, status na facebooku

Ondra nebol len vtipný (atraktivita/úspech a prosocialita (šťastie druhých)). Ako inak si vybojovať, aby vám na narodeniny niekto niečo pekné napísal? Tento vtipný výrok je vytvorený zvláštnym prevrátením zabehaného úzu morálky. Tradičné je obetovať vlastné dobro pre dobro niekoho iného. Ondro síce druhých vyzval k prosocialite (prosocialita (prosocialita druhých)), na čom by nebolo nič kontraintuitívne a ani vtipné, nakoniec však mal byť terčom týchto novovzniknutých prosocialít on sám. (sociálny výber tejto aktivity sa bude týkať 20 abstraktných facebookových užívateľov)

„Dajte tomuto dňu zmysel a pozvite ma na obed.“ Marek Klešč, status na facebooku

Na presne takom istom princípe stojí výrok Mareka, ktorý nie len zožal lajky a komentáre oceňujúce vtipnosť príspevku, ale možno sa aj dobre najedol. (pri hodnotení sociálneho výberu aktivity Mareka Klešča budeme postupovať rovnako, ako v predošlom prípade)

		Ja (individuálny výber)			
aktivita	zdravie	atrakt.	šťastie	úspech	prosoc.
Naroden.	0	1	1	0	30
Zmysel obeda	0	1	1	0	25
		Druhý (sociálny výber) – 20 facebookových užívateľov			
aktivita	zdravie	atrakt.	šťastie	úspech	prosoc.
Naroden.	0	0	20	0	10
Zmysel obeda	0	0	20	0	5

Ondro si príspevkom zdravie nezvýšil, zvýšil si atraktivitu, šťastie, úspech si nezvýšil a prosocialita mu stúpila o 30 bodov – všetkých dvadsať ľudí pobavil a desiatich primäl k tomu, aby urobili niečo pre druhého - tí mu napísali pranie na facebookovú nástenku.

Marekova aktivita odpovedá vo všetkých aspektoch tej Ondrovej. Pobavil takisto dvadsať ľudí. K prosocialite prispel u piatich (tí ho pozvali na obed) a u jedného sa nakoniec najedol. Darovanie obeda je totiž nákladnejšie, teda viac altruistické, než napísanie prania na facebookovú nástenku. Ten, u koho si dal obed je ten, kto dal svojmu dňu zmysel. Zvýšenie zdravia Mareka skrze jedlo však bude súčasťou hodnotenia až samotného obeda (preto sa zvýšený bod zdravia u Mareka nevyskytol).

„Absolútnu zbytočnosť ľudstva najlepšie popisuje skutočnosť, že napriek tomu, že nás je osem miliárd, do roboty za vás zajtra nepôjde ani jeden.“ Milo Janáč, status na facebooku

Janáčov výrok je vtipný, pretože nie je len sebecký, ale je verejne ultrasebecký (odkazujem sa na tabuľku vytvorenú z úsečiek). Narúša etický stereotyp - teda že človek má myslieť na druhého a nie na seba rovnako ako pri sebeckve, ešte o čosi viac. Janáč ľudstvu hodnotu udeľuje na základe schopnosti ho zastúpiť v práci. Je to vtipné narušenie Kantovho kategorického imperatívu. Očakávanie, že za vás niekto bude chodiť do práce predpokladá, že ten druhý do práce nemusí. Sociálny výber bude hodnotený rovnako, ako prípady predošlé.

Prebieha krst knihy *Pomoc detské duši*. Krstné mamy stoja pred publikom v maličkaj komornej kaviarni, zarezervovanej iba pre tento účel. Publikum 20 ľudí tlačiacich sa na seba pozorne počúva. Miestnosť je útla a každý má prehľad o každom ťuknutí každej šálky a posunutí každej stoličky po drevených parketách. Autorka reční a práve sa dojíma nad tým, aké ju v živote stretli... V tom vtrhne do miestnosti chlapík, zhodí na zem kufor, pritom dychčí, fučí a nahlas sa ospravedľuje, skoro kričí: „Já se hrozně moc omlouvám! Fakt pardon. Promiňte, že mám zpoždění!“ Prekrikujúc aktuálnu hovoriacu a vyberajúc z brašne fotoaparát.

Namiesto toho, aby sa fotograf, ktorý si je vedomý, že mešká, snažil byť aspoň pri svojom príchode potichu a nenarušať priebeh akcie, tak to robí presne opačne. Situácia vyznieva o to paradoxnejšie, čím viac fotograf neobsahovými zložkami vlastnej reči popiera to, o čo sa snaží na úrovni vlastnej výpovede. Pripomína to skautskú hru/pesničku, ktorej text znie: „My sme potichu, my sme potichu, nereveme (nekričíme), nereveme.“¹⁹

		Ja (individuálny výber)				
aktivita	zdravie	atrakt.	šťastie	úspech	prosoc.	
Janáč	0	1	1	0	15	
fotograf	0	0	0	-1	-4	
		Druhý (sociálny výber) – 20 ľudí				
aktivita	zdravie	atrakt.	šťastie	úspech	prosoc.	
Janáč	0	0	15	0	0	
fotograf	0	0	-4	0	0	

U posledných dvoch prípadov by sme zrejme potrebovali hodnotenie ostatných. Mňa síce vyrušenie fotografa bavilo, viem si však predstaviť, že to nemuseli rovnako pociťovať tí, ktorí si ho najali.

¹⁹ Jej pointou je práca s hlasitosťou. Hra končí tak, že kruh detí a mladých dospelých kričí text pesničky na plné hrdlo.

5 Jordan Peterson a 12 pravidiel pre život

„[...]pretože svet je tvrdohlavo reálny. Nemôžeme si len tak vziať niečo, čo práve chceme, pretože naše túžby sa môžu dostať do stretu s inými našimi túžbami, s túžbami druhých, alebo s týmto svetom. A tak si ich musíme uvedomiť, artikulovať, stanoviť si medzi nimi priority a zoradiť ich do hierarchií. Až potom sú sofistikovane. Až potom spolupracujú jedna s druhou, s túžbami druhých a so svetom. Práve takto sa naše túžby povznášajú na vyššiu úroveň. Práve tak sa stávajú hodnotami. Naše hodnoty a naša morálka sú indikátorom našej sofistikovanejosti.“ (Peterson, 2019, s. 128) „Ani tým však nekončíte. Uvedomíte si, že je chyba mieriť na lepší život, ak by ste tým zároveň zhoršili život niekoho iného. A tak zapojíte kreativitu a odhodláte sa hrať zložitejšiu hru. Poviete si, že chcete taký lepší život, ktorý by prospel aj vašej rodine. Alebo rodine aj priateľom. Alebo rodine, priateľom a všetkým ostatným okolo. A čo naši nepriatelia? Poznáte však históriu a viete, ako sa nevraživosť násobí. A tak začnete priať to najlepšie aj vašim nepriateľom[...].“ (Peterson, 2019, s. 130)

To, čo by som teraz chcel predviesť je explanačná sila teoretického rámca stojaceho za tabuľkou (n-toro). Ukážem to na schopnosti vysvetliť všetkých 12 pravidiel Jordana Petersona pomocou tabuľky.

Súčasťou vykladania bude v prvom rade vysvetlenie, v akom kontexte sa toto pravidlo v knihe objavuje a až následne začlenenie do vlastného teoretického rámca.

Podme si všetky zákony najprv vymenovať:

1. Narovnaj sa a vypni hrud'
2. Správajte sa k sebe ako k niekomu, za koho ste zodpovední!
3. Priateľte sa s ľuďmi, ktorí pre vás chcú to najlepšie!
4. Porovnávaj sa s tým, aký si bol včera a nie s tým, aký je kto dnes!
5. Nenechajte deti robiť nič, čím by si vás sprotivili!
6. Najprv daj do poriadku vlastný dom a až potom kritizuj svet!
7. Usiluj sa o to, čo je zmysluplné, nie o to, čo je výhodné!
8. Hovorte pravdu! Alebo aspoň neklamte!
9. Počúvajte druhých, akoby vedeli niečo, čo vy neviete!
10. Vyjadrujte sa presne!
11. Nerušajte deti, keď jazdia na skatebore!
12. Pohládte mačku, keď ju stretnete na ulici!

Pred tým, než začneme, je treba si uvedomiť, aký akt Peterson vykonáva už samotným vydaním knihy. Úspech vlastnej knihy pravdepodobne zakladá na schopnosti oslovit' čitateľa – môžeme predpokladať, že sama táto kniha sa snaží byť biotrofným memom. Už z jeho citátu je jasné, že sa snaží pohybovať v rámci prísnych pravidiel - prospešné pre neho (samotné vydanie knihy), prospešné pre druhého (prípadne prospešné pravidlá) a zároveň nikomu neškodiace. Budeme teda mimoriadne obozretní – najviac do očí bijúce by bolo, ak by v rámci svojho systému odvodil niečo, čo by komukoľvek škodilo.

Jednotlivé body začnem radiť podľa logiky tabuľky - teda od jednoduchého ku zložitému a od individuálneho ku kolektívnemu. Budem teda jednotlivé zákony preskakovať a preskupovať podľa toho, ako sa mi to zdá najlogickejšie.

5.1 Interpretácia pravidiel

Individuálny výber:

Správajte sa k sebe ako k niekomu, za koho ste zodpovední! Peterson chce čitateľovi to najlepšie. Skrze tabuľku by sme si mohli všimnúť, že odporúča, aby sme boli sebcami. Snaží sa nás primäť k tomu, aby sme sa stávali viac Ondrami Hrdými, s tým rozdielom, že my máme byť spoločnosťou, ktorá za nás bude zodpovedná, ktorá k nám bude prosociálna, ktorá nám bude písať narodeninové priania. Pravidlo sa netýka žiadneho partikulárneho aspektu individuálneho, alebo sociálneho výberu, ale pýta sa: „**Je to, čo robíš pre teba výhodné?**“ Toto pravidlo hovorí presne to isté, čo sa snažím povedať touto prácou. Peterson chce povedať: „Premýšľaj, aké účinky má na teba tvoje vlastné konanie. Neboj sa použiť Halečkovu tabuľku!“

- Táto rada je prosocialitou prvého rádu, pretože ňou Peterson učí priamo jedného človeka uspieť v individuálnom a sociálnom výbere²⁰

Narovnaj sa a vypni hrud'! Akého aspektu by sa mohlo týkať toto pravidlo? Autor by tiež mohol povedať: „Záleží ti na tom, ako sa cítiš? Vezmi do rúk moc a usmej sa. Budeš šťastný!“ Autor v tomto úseku pomáha čitateľovi von z negatívneho stereotypu. Je jednoduchšie začať meniť pohybové a posturálne stereotypy, alebo chápanie konkrétneho človeka? Narovnanie sa a vypnutie hrude spätne-väzobne súvisí s pocitom sebavedomia. Takáto rada je úzko prepojená s atraktivitou a mám dojem, že to aj tak autor zamýšľa.

²⁰ V tejto rade je rekurzívne skrytá celá tabuľka, rovnako, ako sme to videli rozbaľovaní piateho zákona „Buď prosociálny!“

Domnievam sa to na základe toho, z akej literatúry čerpá (hierarchie a dominancia v skupinách primátov) (Peterson, 2019, s. 44). Nech hrajú tvoje najproximátnejšie prejavy - postúra, proxemika atď. v tvoj prospech. Ak sa táto rada niekde v tabuľke pohybuje, tak by sme ju zaradili medzi **zdravie a atraktivitu**.

- Peterson ňou chce povedať: „Už si počul moje prvé pravidlo? Druhé pravidlo je, že začni s vlastnou nápravou kdekoľvek! Napríklad od toho najjednoduchšieho! Hlavne začni!“

Porovnávaj sa s tým, aký si bol včera a nie s tým, aký je kto dnes! V tomto prípade má cenu si spomenúť na biopsychosociálny model zdravia. Psychológia je veda o premýšľaní, prežívaní a správaní a tento bod sa na psychologickú úroveň pohybuje. Peterson teda hovorí: „Ak sa chcete posúvať dopredu a stávať sa úspešnejšími, nepomôže vám, keď sa budete zneschopňovať ruminovaním o tom, že je to nemožné. Buďte za seba zodpovední a **myslite praktické myšlienky**. Také myšlienky, ktoré vám sprostredkujú váš úspech!“

Hovorte pravdu, alebo aspoň neklamte! Domnievam sa, že tento zákon by sa dal vštiepiť do pravidla „prosociality“. Mohol by povedať: „Mutualizmus, teda vzájomná pomoc má potenciálne nekonečné zisky. Dobrým začiatkom získavania týchto ziskov môže byť schopnosť vyvolať u druhých pocit, že sa ich nesnažíte podviesť! Majte pred očami nekonečné zisky, buďte k druhým dobrí a nepodvádzajte ich!“

Vyjadrujte sa presne! Peterson myslí na zrozumiteľnú komunikáciu svojich potrieb. K potvrdeniu jeho rady dôjdeme jednoduchým ohodnotením inverzu tohto pravidla (neschopnosť komunikovať svoje potreby) pomocou pay-off matrice. Tento zákon súvisí s pinkerovskou kognitívnou nikou. Komunikovať svoje potreby zrozumiteľne totiž vyžaduje chápanie samého seba. Vyžaduje to od individua, aby mal prepracovaný a čím ďalej tým prepracovanejší kauzálny model samého seba. Mohol by nás svojim zákonom privádzať k nápisu na veštiarni v delfách - gnóthi seautón – spoznaj sám seba. Takáto schopnosť sa nám v tabuľke neobjavuje. Ak by sa niekde objaviť mohla, tak ako podmnožina „úspechu“, ktorú by sme mohli nazvať kognitívny kapitál. Tu taktiež narážame na strop možností tabuľky a nedostatok pravidiel a axiémov, ktoré sme prijali a z ktorých odvodzujeme. Tabuľka v súčasnej podobe vykonáva skôr úlohu reaktívnu – overovanie ne/užitočnosti pomocou pár jednoduchých sít, nie proaktívnu alebo kreatívnu úlohu.

- Prvé zasadenie do nášho rámca by mohlo teda byť: „Vyjadrovať presne svoje potreby je praktickejšie, než ich nevedieť vyjadrovať, prípadne ich nevyjadrovať presne!“ (zvažovanie ziskov a strát).

Usilujte o to, čo je zmysluplné. Nie o to, čo je výhodné! A tu už narážame na limity našej tabuľky. Na to, čo je zložitá myslieť. V určitých aktivitách nastáva rozpor – teda nemôžeme mať krátkodobé šťastie súvisiace s pohodlím a zároveň úspech spojený s námahou, teda určitým nepohodlím. Najlepšie sa tento rozpor ukazuje vo freudovskom id versus superego. Strach, ktorý mi pomôže myslieť na dokončenie bakalárskej práce dost' včas mi vytvorí vyššiu hodnotu v budúcnosti. Peterson nás nabáda, nech si marshmallow neberieme hneď, aby sme si mohli vziať dve o nejaký čas. Pripomína to Nietzscheho schopnosť ťažiť z ťažkostí: „Čo ťa nezabije, to ťa posilní.“ Problému limitu prílišnej proximálnosti sa dotknem ešte na konci textu.

- „Čo ťa nezabije, to ťa posilní! Si príliš slabý? Nedá sa nič robiť, musíš sa začať viac „umrtvovať“. Človek v živote musí zvoliť dostatočne dlhodobú stratégiu, v rámci ktorej vymení vlastné šťastie za úspech.“

Priateľte sa s ľuďmi, ktorí pre vás chcú to najlepšie! Konečne niečo jednoduché. „**Prevádzajte sociálny výber!**“ Vysvetľujte druhým, za akých podmienok sa s nimi budete priateľiť. Vysvetľujte im, čo je pre vás v priateľskom vzťahu príjemné a čo nepríjemné. Sociálny výber sme doteraz chápali, ako tlak na bytie dobrými pre druhých. Tento zákon hovorí, že nie ste len hodnotení, ale ste tiež hodnotitelia ostatných a priatelením sa s tými, s ktorými je to príjemné prevádzate tlak na nepríjemných.

Najprv si upracte vlastný dom a až potom kritizujte svet. Nieкто by mohol tvrdiť, že autor apeluje na individuálnu zodpovednosť, namiesto kolektívneho tlaku na systém v problematike klimatickej krízy - to by v tomto prípade mohlo bolo súčasťou greenwashingu. To by ale tento zákon nebol vôbec prínosný. Ako to interpretovať tak, aby prínosný bol? Ako počúvať druhého tak, ako by nám mal čo povedať? „**Prečo si myslíte, že dokážete vylepšiť svet, keď si nie ste schopní ani upratať? A prečo kritizujete kladivo za to, že nie je mobil? Má mať azda kladivo funkcie mobilu? Chcete si sami ul'aviť kritikou ostatných? Držte radšej jazyk za zubami!**“ Peterson robí dôležitú prácu – podľa Nietzscheho je táto práca obsahom kňazského pôsobenia. Kňazi vraj dokážu resentment zamknúť vo svojich ovečkách ako v Pandorinej skrinke a tým ho oddelia od sveta (Nietzsche, 1995). Táto podotázka je súčasťou zákona „prevádzajte sociálny výber“ – otázka, namiesto toho, aby od ľudí

resentimentu úplne odišla sa im snaží pomôcť (je opačnou stranou rovnakej mince). Učí ich, ako zozbierať dosť resentimentu na prípadnú vnútornú premenu, ktorá sa už udeje podľa zákona id vs. superego. Nakoniec treba poznamenať, že trestanie nespokojných je súčasťou udržiavania kohéznej, teda životaschopnej skupiny (Barrett et al., 2007, s. 345). Problematika tohto pravidla spočíva v jeho paradoxnosti. Peterson by ním totiž niekomu šťastie mohol znížiť a tým akoby neuspieť v našej tabuľke. Problém vytrhávania aktivity z kontextu ostatných aktivít je súčasťou limitov tejto tabuľky. Trestanie za účelom znovunastolenie kooperácie totiž nie je rovnakým trestaním, ako trestanie zlovolné/ultrasebecké.

Pohľadte mačku, ktorú stretnete na ulici. Toto pravidlo je popisované, ako schopnosť vedieť v zložitých časoch z niečoho čerpať. Ako schopnosť čerpať z akejkolvek príležitosti. Ako schopnosť nechať tragédiu tragédiou a nerobiť si z nej úplne peklo. Toto pravidlo je podmnožinou prvého pravidla a synonymom pravidla tretieho.

Sociálny výber:

Vychovávajte svoje deti tak, aby ste si ich nesprotivili! Je prvým pravidlom, ktoré sa netýka priamo individua, ktoré nie je tak ipsocentrické. Nenechajme sa však zmiašť. Stále uvažujeme v monistickom úžitku, totiž že na dobro druhého myslíme iba preto, že sa nám to hodí, že je to výhodné. Prvá interpretácia je, že v tomto pravidle sa autor snaží akcentovať hranice altruizmu. Tak, ako sme už raz hovorili, človek si musí strážiť, aby dobro, ktoré koná, nebolo príliš drahé. Aby ho jeho dobro nestálo napríklad život. Autor sa snaží čitateľa, ktorý je (potenciálnym) rodičom tzv. zazdrojovať, resp. ochrániť ho pred vyhorením. Tento apel sa takisto vymyká proximálnosti našej tabuľky – efekt takejto činnosti by sa ukázal na bodovej inkrementálnosti našich aktivít, ktorých súčasťou by bolo, pochopiteľne, aj toto pravidlo. Bodové súčty našich aktivít je nutné si strážiť a reflektovať, čo je vlastne výzvou a súčasťou používania tabuľky, ako sebahodnotiaceho nástroja.

Alternatívna interpretácia tohto pravidla by bola - nášho potomka považujeme za súčasť nás samých., za akýsi rozšírený fenotyp, čo sa podobá príbuzenskému výberu – svojho potomka považujeme akoby za svoj klon. K sebe sa musíme správať, akoby sme za seba mali zodpovednosť a k potomkovi sa správame rovnako.

Počúvajte druhých, akoby vedeli niečo, čo neviete. Človek je plnením prosociálny, pretože si vie druhého vypočuť. Čo získa človek, ktorý sa tým dokáže riadiť? Môže byť úspešný, pretože sa niečo nové naučí a šťastný, pretože má spoločníka.

- Relevancia pravidla vychádza z porovnania ziskov troch klastrov správania:
 - o druhého som si rád vypočul (**atraktivita, šťastie, prosocialita (šťastie druhého)**) a niečo som sa dozvedel (**šťastie, úspech, prosocialita (atraktivita, šťastie a úspech druhého)**), alebo som sa nič nedozvedel
 - o druhého som si vypočul, ale nerád (**atraktivita, nešťastie, prosocialita (šťastie druhého)**) a niečo som sa dozvedel (**šťastie, úspech, prosocialita (atraktivita, šťastie a úspech druhého)**), alebo som sa nič nedozvedel
 - o druhého som si nevypočul

Nezakazujte deťom jazdiť na skateboarde. Skrátka a dobre – ak o niečom nevieme s istotou povedať, že to škodí a na prvý pohľad sa nám nezdá, že by to malo škodiť, tak by sme to deťom nemali zakazovať. Zdá sa mi, že to robí z rovnakého dôvodu, prečo neoliberalná ekonómia nereguluje (Klein, 2010) a prečo si anarchisti budujú svoje organizácie zdola (Kropotkin, 2021, s. 87). Ide o akési vytváranie robustného systému, ktorý nespadne celý, keď zhodíme jednu domino kocku. Zdá sa mi, že ide o akúsi diverzifikáciu výchovných tlakov, ktorá by z úst rodičov ako pravidlo zaznela nasledovne: „Náš chlapec chodí na skauting, hrá na violončelo, pláva a hrá počítačové hry, aby sme mali istotu, že ak robíme vo výchove nejakú chybu, tak bude štatisticky vyvážená ostatnými vplyvmi, ktoré mu sprostredkujeme.“ Taktiež sa mi zdá, že toto pravidlo má zabrániť zbytočným škodám prípadne spôsobenými úzkostlivými zákazmi. V rámci jednoduchého modelu tabuľky by mohlo zaznieť: „Ak zabránite dieťaťu získať, môžu mu v budúcnosti tieto prostriedky chýbať.“

5.2 Vytvorenie doplnku koučovacej techniky

V anotácii práce v systéme SIS²¹ zaznieva ambícia vytvoriť doplnok nejakej koučovacej techniky. Doplnkom 12 pravidiel pomocou nášho zákonníka (n-toro) by malo vzniknúť n – 12 pravidiel, čo je neuskutočiteľný cieľ. Cieľom práce však nie je zahltiť niekoho, kto sebahodnotenie pomocou tejto tabuľky podstupuje.

²¹https://is.cuni.cz/studium/dipl_st/index.php?id=c1d20c6e22bb39981b254290ded84f02&tid=1&doo=detail&did=254143

Odvodzovanie nových teorémov z axiómov, ktoré sme prijali môže byť plodné - pomocou operacionalizácie odvodeného teorému môžeme zisťovať, či už danú úroveň prosociality využívame, alebo ešte nie. O takomto a ďalšom prínose tabuľky pohovorím v závere práce.

6 Záver – vlastnosti a prínos tabuľky

- Modularita
- Škálovateľnosť
- Generovanie nových teorémov, nových svetov

Modularita. Tak, ako sme si už v texte spomínali, obsah individuálneho výberu (zdravie, atraktivita,...) je možné podľa potreby meniť. Základná kostra celej práce je rozpor medzi potrebami individua a potrebami spoločnosti, ktoré individuum reflektuje (sociálny výber). Pojmový rozpor medzi individuálnym a sociálnym výberom je samozrejme možné uchopiť aj pomocou iných pojmov – tak, ako sme si to uviedli v jednej z tabuľiek. Napr. konkurencia a kooperácia (to ale pri modularite nie je podstatné). Modularitou teda myslím obsah individuálneho výberu – je treba ho pojmovo meniť, prípadne uchopovať jednotlivé moduly obsiahlejšie – podľa potreby.

Škálovateľnosť. Základná vlastnosť je škálovateľnosť. Aktivity a ich užitočnosť sme zatiaľ zvažovali iba v kontexte 1 až 20 osôb. Dôležité je podotknúť, že sociálne výbery je možné za seba reťaziť a tak zvyšovať hodnotiace schopnosti tabuľky. Otázky potom môžu znieť. 1. Čo spôsobuje táto aktivita mojej priateľke, mojej rodine, môjmu bytovému domu, môjmu mestu Spišskej Novej Vsi, môjmu mestu Prahe, Slovensku, Európe a svetu (tu máme pridaných 8 kusov tabuľky sociálneho výberu, pričom by sme hodnoty mohli získať vynásobením počtu obyvateľov). 2. Čo spôsobuje táto aktivita môjmu otcovi, mojej mame, mojej sestre a jej manželovi, bratovi, jeho manželke a mladšej sestre? V tomto prípadne by sme zretžazili 7 kusov sociálneho výberu. A malo by platiť, že čím viac na seba zodpovednosti vezmeme, tým viac prípadnej odmeny môžeme získať.

Generovanie nových svetov. Doposiaľ bolo používanie tabuľky reaktívne – prebiehalo tak, že sme si vzali aktivitu, ktorú sme chceli obodovať a urobili sme to. Čo ak by sme tabuľku použili kreatívne a proaktívne? Napríklad na výrobu nových typov pomoci. Vyrobme si aktivitu, ktorá zvýši druhému prosocialitu. Alebo vyrobme si aktivitu, ktorá primä niekoho ku zvyšovaniu prosociality niekoho tretieho atď. Alebo môžeme začať kombinovať – ktoré sú také aktivity, ktoré zvyšujú zdravie, úspech a zároveň prosocialitu u 300 ľudí naraz.

6.1 Vlastnosti a nedostatky tabuľky

- Proximátne, príliš proximátne
- Jednotlivosť

Proximátne, príliš proximátne. V tabuľke sme sa zameriavali na maximalizovanie individuálneho a sociálneho prospechu. To môže človek uchopiť, ako maximalizovanie šťastia, čo je pre mňa prototypom proximátnosti, nemyslenia na budúcnosť a na základe toho v budúcnosti pohorieť. Úspech je totiž náročný a v našej tabuľke by sa jeho nadobúdanie mohlo manifestovať, ako strácanie šťastia. V Dabrowskeho teórii sa genialita objavuje často ako reakcia na prvotnú neadaptovanosť (Ackerman, 2017). Takýto človek (napríklad neatraktívny, nešťastný atp.) je nútený si nájsť svoju vlastnú, novú niku. O Sokratovi sa hovorí, že bol veľmi neatraktívny a z toho dôvodu si vynášiel niku - pouličné rozpravy (Nietzsche, 2001, s. 20). Teológ Newton, ktorý bol veľký samotár, úzkostný a veľmi citlivo reagujúci na kritiku si svoju niku našiel práve v teológii a alchýmii, čo považoval za hlavné oblasti svojho záujmu. A k tomu ešte objavil farebné spektrum a gravitáciu (Kvasz, n.d., 55:20). Nietzsche mal očnú vadu, nevedel si nájsť ženu a k tomu ho strašne bolela hlava (Andreas-Salomé, 1996) – v súčasnosti by možno dostal nálepku incel. Všetci títo skanalizovali a sublimovali svoju neadaptovanosť do niečoho užitočného pre spoločnosť. Všetci tí urobili zo svojej neschopnosti moc vyššieho rádu.

Súčasťou problému proximátnosti je zdanlivá nemožnosť urobiť niečo, čo by nám znížilo zdravie, atraktivitu, šťastie, úspech a prosocialitu. V rámci hodnotenia sa však nehrá na maximalizáciu bodového zisku jednej aktivity, ale na súčet celých klastrov aktivít a na súčet aktivít počas celého života. Predpokladáme globálny nárast bodového zisku, napriek tomu je lokálny pokles možný a často žiaduci. Napríklad pri už spomenutom trestaní kvôli udržiavaniu skupinovej kohézii.

Jednotlivosť. Aktivity musia byť pri hodnotení rozdrobené a rozmenené na najmenšie úseky. Aktivitu „obava, že budem neprijatý v kolektíve“ môžeme rozmeniť na 1. smutný výraz v tvári, 2. izolovanie sa od spolužiakov, 3. nerozprávanie sa s nimi atď. Jednotlivosť nie je nevýhoda, ale vlastnosť tohto hodnotenia. Aktivity vždy musíme hodnotiť ako akési klastre, ako zhluky aktivít, ktoré vytvárajú jednu metaaktivitu. Nakoniec tento aspekt hodnotím, ako výhodu, pretože umožňuje akcent na reálne dôsledky činu. Napríklad ohodnotenie „myslím si o niekom, že je bystrý“ mi ukáže, že takéto premýšľanie nijaké šťastie druhému nespôsobí, pretože o tom nevie.

6.2 Monumentálny koniec a bezrozpornosť

Pomocou uvažovania o evolučnej etike a vzostupe altruizmu, sme si uvedomili, že boj medzi jednotlivcami vedie ku vzniku skupín, teda enkláv prípadnej vzájomnej pomoci. Medzi týmito skupinami však stále dochádza k boju. Kam by sme sa mohli posunúť od tohto skupinového boja a existujú nejaké pacifistické riešenia nastolenia mieru? Najprv si treba uvedomiť, že cestou k zrušeniu medziskupinového boja nie je zrušenie skupín – takže nebudeme rozpúšťať rodiny, ani rušiť lokálny patriotizmus – a to práve z dôvodu, že by to vytvorilo rozpory. My chceme riešenie, ktoré negatívnu reakciu nevyvolá, bude teda bezrozporné. Hare a Woodsová vidia riešenie v zrovnoprávňovaní prírody, vo väčšom egalitárstve spoločností, obrane demokratických inštitúcií a medziskupinovom priateľstve jednotlivcov, ktoré bráni pred vzájomnou skupinovou dehumanizáciou (Hare & Woods, 2020) – priateľstvo medzi dievčaťom z antifa a chlapcom z Hnutia pre život. To všetko sú pekné morálne apely. Problémom ale je, že sú to iba apely, nie však hrozby, ktoré nás k týmto riešeniam dotlačia. Dôvod, prečo by antifa nemala dehumanizovať skinheadov, prečo by skinheadi nemali dehumanizovať etniká a prečo by Rusko nemalo útočiť na Ukrajinu už Hare a Woodsová neukazujú.

Riešenie, s ktorým prišla evolúcia je – jediné, čo nás môže spojiť, čo je nutnosťou ktorá spája, je spoločný nepriateľ! Čo je pre nás týmto nepriateľom? Mohlo by to byť napríklad riešenie klimateckej krízy (Bendell & Read, 2021; Harmáčková, 2022), a večný, ťaživý nedostatok vedeckých poznatkov, ktorý nás nikdy neprestane ohrozovať na živote (Kvasz, 2015; Lorenz & Popper, 1997; Pinker, 2010). Večná neistota, náhoda a náhlosť. Nikdy sme neboli moderný a je možné, že ani nikdy nebudeme. Nemôžeme si dovoliť plytvať energiou na vzájomný boj, aby sme sa mohli plne sústrediť na ťažbu a tvorbu poznatkov. Na vytváranie lepších a realistickejších kauzálnych modelov sveta.

Zoznam použitých informačných zdrojov

- Ackerman, C. E. (2017, august 4). *Dabrowski's Theory of Positive Disintegration in Psychology*. PositivePsychology.Com. <https://positivepsychology.com/dabrowskis-positive-disintegration/>
- Anzenbacher, A. (1994). *Úvod do etiky* (K. Šprunk, Prel.). Zvon.
- Barrett, L., Dunbar, R. I. M., & Lycett, J. (2007). *Evoluční psychologie člověka* (Vyd. 1). Portál.
- Bittnerová, D. (2022). [Osobná komunikácia].
- Blackburn, S. (2022). *Etika*. Charles University in Prague, Karolinum Press : Charles University in Prague, Karolinum Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Teorie jednání* (V. Dvořáková, Prel.).
- Burgatová, F. (2019). *Svoboda a neklid zvířecího života*. Karolinum.
- Campbell, W. H., & Rohrbaugh, R. M. (2016). *Biopsychosociální přístup—Manuál*. Vydavatel'stvo F.
- Darwin, C. (2016). *O pôvode druhov* (R. Cedzo, Prel.). Citadella (SK).
- Dennett, D. (Director). (2015). *Information, Evolution, and intelligent Design—With Daniel Dennett*. <https://www.youtube.com/watch?v=AZX6awZq5Z0>
- Flegr, J. (2005). *Evoluční biologie*. Academia. <https://www.databazeknih.cz/knihy/evolucni-biologie-34210>
- Flegr, J. (2006). *Zamrzlá evoluce*. Academia.
- Harari, Y. N. (2018). *Sapiens: Stručná história ľudstva* (Z. Jánska, Prel.). Aktuell.
- Hare, B., & Woods, V. (Directors). (2020). *Survival of the Friendliest with Dr. Brian Hare and Vanessa Woods*. <https://www.youtube.com/watch?v=akN0jspSxtQ>
- Havlík, V., & Hříbek, T. (2011). *Z evolučního hlediska: Pojem evoluce v současné filosofii* (Vydání první). Filosofia.

- Honzák, R. (2018). *Ať žijou mikrouti*. Zed'.
- ChatGPT. (2023). *Aké poznáš typy kapitálov inšpirovaných Bourdieum?* [Osobná komunikácia]. <https://chat.openai.com/c/bcfc40ba-b3ae-4e41-bca6-9e950c55b0ed>
- Jaroš, F., & Šrůtková, A. (2017). Evoluční etika Franse de Waala a její filozofické reflexe. *FILOSOFIE DNES*, 9(1), 52–70. <https://doi.org/10.26806/fd.v9i1.231>
- Jonas, H. (1997). *Princip odpovědnosti: Pokus o etiku pro technologickou civilizaci* (Vyd. 1). OIKOYMENH.
- Klein, N. (2010). *Šoková doktrína—Naomi Klein* | Databáze knih. Argo, Dokořán.
- Kováč, L. (2017). *Konec lidské evoluce: Život v závěrečném věku* (A. Markoš, Prel.). Pavel Mervart.
- Kratochvíl, Z. (2021). *Helénska škola—Antická filosofie a věda*. <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?id=dedd4cc16a6d71198830da709adba1af&tid=&do=predmet&kod=MS720P49&skr=2021>
- Kropotkin, P. A. (2021). *Vzájemná pomoc: Faktor evoluce* (T. Reichelová, Prel.; 1. vydání). Neklid.
- Kvasz, L. (n.d.). *Zrod vedy ako lingvistická udalosť*. Cit 14. apríl 2023, z <https://www.youtube.com/watch?v=H9mQ15kCkXA&t=1277s>
- Kvasz, L. (2015). *Inštrumentálny realizmus* (2. vydání). Pavel Mervart.
- Laland, K. (Director). (2017). *Kevin Laland—Darwin's Unfinished Symphony on Provocative Enlightenment*. https://www.youtube.com/watch?v=IXB3_07kbt0
- Laland, K., Feldman, M. W., & Odling-Smee, J. (2019). Understanding Niche Construction as an Evolutionary Process. V *Evolutionary Causation: Biological and Philosophical Reflections*. MIT Press. <https://lcn.loc.gov/2018042611>
- Lieder, F. (2018). *Beyond bounded rationality: Reverse-engineering and enhancing human intelligence*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.16888.55041>

- Lorenz, K., & Popper, K. R. (1997). *Budoucnost je otevřená: Rozhovor v Altenbergu a texty z vídeňského Popperovského sympozia, 1997*. Vyšehrad.
- Markoš, A. (2015). *Znaky a významy v evoluci* (1. vydání). Nová beseda.
- Nietzsche, F. (1995). *Antikrist: Přehodnocení všech hodnot; předmluva a kniha první* (J. Fischer, Prel.). Votobia.
- Nietzsche, F. (2001). *Tak pravil Friedrich Nietzsche*. Votobia.
- Nietzsche, F. (2010). *O pravdě a lži ve smyslu nikoliv morálním*. Oikoymenh.
- Nietzsche, F. (2023). *Nečasové úvahy* (J. Krejčí & P. Kouba, Prel.; Vyd. 2.). OIKOYMENH.
- Nowak, M., & Highfield, R. (Directors). (2011). *Supercooperators: The mathematics of evolution, altruism and human behaviour*.
<https://www.youtube.com/watch?v=i3plwTxdSO4>
- Okasha, S. (Director). (2021). *Samir Okasha: Evolution, Altruism & Selfishness*.
<https://www.youtube.com/watch?v=BshNEugw5kU>
- Ovčáčková, L. (Ed.). (2017). *O původu kultury: Biologické, antropologické a historické koncepce kulturní evoluce* (Vydání 1). Academia.
- Peterson, J. B. (2019). *12 pravidel pro život: Protílátka proti chaosu* (A. Drobek, Prel.; Vydání první). Argo.
- Petrů, M. (2005). *Možnosti transgrese: Je třeba vylepšovat člověka?* (Vyd. 1). Triton.
- Pinker, S. (2010). The cognitive niche: Coevolution of intelligence, sociality, and language. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(supplement_2), 8993–8999.
<https://doi.org/10.1073/pnas.0914630107>
- Platón. (1992). *Prótagoras* (F. Novotný, Prel.). Oikoymenh.
- Russell, S. (2021). *Jako člověk* (J. Zlatuška, Prel.). Argo, Dokořán.
- Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being* (1st Free Press hardcover ed). Free Press.

- Singer, P. (2016). *Darwinovská levice* (D. Kostomitsopoulos, Prel.). *Filosofia*.
- Sober, E., & Wilson, D. S. (2011). Adaptation and Natural Selection revisited: Adaptation and Natural Selection. *Journal of Evolutionary Biology*, 24(2), 462–468.
<https://doi.org/10.1111/j.1420-9101.2010.02162.x>
- Špecián, P. (2023). *Behaviorální ekonomie*.
<https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?id=a26c83aca5875c38315cc4856678ea9b&tid=&do=predmet&kod=YMPV001&skr=2022>
- Teilhard de Chardin, P. (1990). *Vesmír a lidstvo* (Vyd. 1). Vyšehrad.
- Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2010). *Nudge (Šťouch): Jak postrčit lidi k lepšímu rozhodování o zdraví, majetku a štěstí* (E. Dejmková, Prel.). *Knihy Zlín*.
- Waal, F. B. M. de. (1996). *Good natured: The origins of right and wrong in humans and other animals*. Harvard University Press.
- West, S. A., Diggle, S. P., Buckling, A., Gardner, A., & Griffin, A. S. (2007). The Social Lives of Microbes. *Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics*, 38(1), 53–77. <https://doi.org/10.1146/annurev.ecolsys.38.091206.095740>
- Whiten, A., & Erdal, D. (2012). The human socio-cognitive niche and its evolutionary origins. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 367(1599), 2119–2129. <https://doi.org/10.1098/rstb.2012.0114>
- Yoeli, E., Hoffman, M., Rand, D. G., & Nowak, M. A. (2013). Powering up with indirect reciprocity in a large-scale field experiment. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110(supplement_2), 10424–10429. <https://doi.org/10.1073/pnas.1301210110>